КОСМОСЕ ЯЬККХА КОТАЛО — ДЕРРИГАЧА ХАЛКЪА КОТАЛО!

МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIайн обкома, Нохч-ГIалгIай АССР Лакхехьарча Советен Министрий Советен орган, Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

№ 36 (4049). | ЕРА, 25 март, 1965 шу. | Мах 2 кап.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1965 шера 24 марта Кремле хьаййилар КПСС Центральни Комитета Пленум. Пленума ден повестка тIа:

1. СССР юрта боахам дIахо дегIабоалабара динза даргдоацача гIулакхех. (Докладчик нов. **Л. И. Брежнев**).

2. 1965 шера 1—5 марта коммунистически болхлойи партей викалаш консультативно вIашагIкхетара итогех. (Докладчик нов. **М. А. Суслов**).

Пленума ден повестка тIарча хьалхарча дешах къамаьл дир КПСС ЦК Хьалхарча секретара нов. Л. И. Брежнева.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитето сий деш дагалаьцар Румынски Халкъа Республика а дунен халкъашта юкъерча коммунистически болхлойи болама а гIорваьнна воккха деятель, Советски Союза доттагIа нов. Георге Георгиу-Деж.

Новкъост Георгиу-Дежах лаьца лоацца къамаьл дир нов. **Л. И. Брежнева.**

КПСС ЦК Пленуме дакъа лоацараша цхьан минута йист ца хулаш ха яккхарца сий деш дагалаьцар новкъост Георгиу-Деж. Новкъост Георгиу-Деж дIавоаллача сахьаташка Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумо ший болх юкъахбаьккхар.

Сайриййнарча заседане дIахо ший болх беш хилар КПСС Центральни Комитета Пленум.

Пленуме ювца йолайир «СССР юрта боахам дIахо дегIабоалабара сихха динза даргдоацача гIулакхех» нов. Л. И. Брежнева яь доклад.

Пренеех къамаьлаш дир нн. П. Е. Шелеста (Украина КП ЦК хьалхара секретарь), К. Г. Пысина (РСФСР Министрий Совета хьалхара заместитель), Г. С. Золотухина (КПСС Тамбовски обкома хьалхара секретарь), Ш. Р. Рашидов (Узбекистана КП ЦК хьалхара секретарь), А. М. Школьникова (КПСС Волгоградски обкома хьалхара секретарь), К. Т. Мазурова (Белоруссе КП ЦК хьалхара секретарь), Ф. С. Горячева (КПСС Новосибирски обкома хьалхара секретарь).

ДИЗЗА КХОАЧАШДЕ КЪАХЬЕГАМХОЙ ХЬАШТАШ

Вай хьамсарча партеи Советски правительстваи дахаддаш йоакхо ю къахьегамхой хьашташ Iалашдара. Из къаьгга хьагойт шерагара шерага тоалуш латтача советски наьха вахаро, дукхагIа хулаш латтача школаша, столовеша, тайп-тайпарча мастерскеша, ательеша, нах чубахача цIеноша.

Укх тIеххьарча шерашка вай республике а дикка тоаденнад бахача наха бытови гIулакхаш делга. Масала, Грозне Старопромысловски районе духхьал укх шин шера хьалъяьй 960 моттиг йола школа, бани, аптека, бытови гIулакхаш ду комбинат, итташ эзараш метраш майда йола нах чубаха цIенош. Укх деношка хоза совгIат деннад берашта — болх бе йолаеннай йоккха сад-комбинат.

Юрташка бахача наха леррттIа коммунально-бытови гIулакхаш дара а дукха терко яьй.

Керда объекташ хьалъярца доалаш дац къахьегамхошта культурно гIулакх делга. Тика тIа, столове, парикмахерске, ателье, кхычахьа а венача сага хIама эца новкъостал дар, цо дена гIулакх из раьза хургволча тайпара кхоачашдар, цунца эздел долаш, Iымерза хилар коммунально-бытови организацей болхлой сийлен декхар да. Быт — лоархIаме гIулакх. Из кхетамца вIаштIехьъяккхарга хьежжа лакхлу наьха творчески хьинар, производстве дикагIа болх бе безам боагIа.

Из иштта долга кхета а деш, шоашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдеш дукха учрежденеш я вай республике.

«Къахьегамхошта хоза гIулакх бIаргадайташ болх бу № 106 йолча Грозне Горпищеторга тика. Продавецаша наха эша продукташ харжа новкъостал ду, унахочоа, пенсионера эшаш йола продукташ цIагIа дIахьо. Нахаца белабенна, безаме ба тика болхлой.

Къахьегамхой бытови хьашташ кхоачашдара во йоакхо яц Заводской районе а. Райисполкоме вIашагIъеллай быта штате йоаца отдел. Цо тIахьожам лоаттабу коммунально-бытови гIулакхаш деча учрежденешти организацешти. ХIаьта укх тIеххьарча хана цар болх дикка тоа а беннаб. Масала, нагахьа санна 1964 шера районе бахача наха 94 тайпа мара услуга еш хиннаеце хIанз 130 тайпа ю.

Къахьегамхошта гIулакх деча организацей, учреждений болх кхетамца вIаштIехьбаьккха коллективаш кIезига яц вайцига. Цхьабакъда, из болх боагIача тайпара лелабу ала йиш яц хIанз а. Наьха быт вIаштIехьъяккхар мел лоархIаме да кхетадаьдац цхьайолча быткомбинатий, мастерской, колхозий, совхозий кулгалхоша.

Семилетка тIеххьарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра тIагIертта къахьегаш ба МалгIабика мехкдаьттахой. Цхьабакъда, цар хьашташ кхоачашдара дукха оарцагIъялац горбыткомбината коллектив, январи феврали бетта планаш кхоачашъяьяц цо. Арахеца продукци во хилар бахьан долаш из наха дIаэцац. Бахача наха гIулакх ду дукхагIа йола объекташ городе я, хIаьта юрташка геттара кIезига я, е вIалла яц.

Цу тайпара хьал да Наьсарен районе а. Райбыткомбината чуйоагIача 22 точках 13 районни центре я. БIеха я Наьсарен-Вокзалерча кафе, столове. ЗIамига я кийчдеча дуача хIамай ассортимент. Цхьайолча юрташка кога гIирс тоабу мастерскеш, парикмахерскеш яц.

Iалаьмате во болх бу Грозперча Калинина цIерахча поселкен Старопромысловски районеи лелача автобусаша. Дукха кхоачамбоараш да Грозперча быткомбинатий, балха юкъе а. Къаьстта во болх бу № 4 йолча горбыткомбината кога гIирса ремонт еча мастерскеша. Цига тоаьяча ботинкаша кхо-диъ ди мара дакккхац ца йохаш.

ЦIенхаштта тоабе безаш ба дукккхача столовей, тикай, прачечней, жилищно-коммунальни, домоуправленей болх. «Грознефтехимзаводы» яхача объединене № 2 йолча домоуправлене управляющи шу даьккхад хьехархочун Салашевой цIагIара санузел тоаль ца йоаккхийташ! Иштта дог доацаш, бюрократически хила йиш яц къахьегамхошта гIулакх де дезаш бола нах.

Къахьегамхой материальни хьали культуреи лакхъяларца цхьана кхы а лакхлургда бытови гIулакхаш деча учреждений болхлошта хьалхашка латта декхараш. Советски наьха быт тоаяр — из партийни, советски, профсоюзни, боахама органий керттера декхар да.

ЧIоагIа лоархIаме да городашкеи районашкеи, хIаьта иштта колхозашкеи совхозашкеи гIишлош хьалъяра проекташ увттаеча а уж чIоагIъеча а хана цига бытови гIулакхаш дергдола предприятеш хьалъе езилга диц ца далийтар.

Цунца цхьана дикагIа пайда эца беза йолаш йолча ателье, мастерской, прачечней, кхыча а объектай производственни мощностех, лерттIа вIаштIехьбаккха беза цар болх.

Йоккха тIехьале йолаш а наха чIоагIа накъа йоалаш а я ханна лелае тайп-тайпара машинаш, прибораш телаш йола прокатни пункташ. Цудухьа махулла дегIакхувла еза уж тайпа пункташ.

ЦIенхаштта тоаде деза бытови предприятеш бедалца, материалашца, запасни оатхалашца Iалашъелга. Бахача наьха квартирашта ремонт яра а керда предприятеш хьалъяра а эшшача боараме гIишлой материалаш Iалашъе еза.

Партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацеша дукха болх бе беза бытови гIулакхаш ду предприятеш, учрежденеш кадрашца чIоагIъяра. Укхаза хьожабе беза дог а лазаш болх бергбола комсомольцаш, коммунисташ.

Бытови предприятей болх овлангара тоабара динза даргдоацар да цар балха цахаддаш общественни тIахьожам лоаттабелга. Цу гIулакха шерра юкъеоза беза моттигерча Советий депутаташ, профсоюзни актив, вай ерriга а общественность.

КВАРТАЛА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Карабулака бурув деттача контора дика къахьегама толам баьккхаб укх деношка. Бурув тохара квартала план ханал 12 ди хьалха кхоачашъяьй. Ер шу доладелча денз теха бурув 9600 метр а, цох 1250 метр зIамига диаметр йолча осташца техад. Бурув деттараша бизза пайда эц кердача техникахи технологехи.

Къаьстта дика къахьегаш я мастераша Б. Ф. Насакова, В. В. Буняева, А. Ф. Панфилова, А. П. Золина кулгалду бурув деттарий бригадаш. Массанел хьалха кхоачашъяьй цар хьалхарча квартала план.

А. БАКАЛЮК.

Москвас тIаэц космоса турпалаш

МОСКВА, 23 март. (ТАСС). Тахан Москве кхаьчар «Восход-2» яхача космически кема экипаж — П. Беляеви А. Леонови.

Внуковски аэродроме космонавташта накъа баьхка бар Москвера эзараш къахьегамхой, новкъостий Л. И. Брежнев, Г. И. Воронов, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, А. И. Микоян, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, М. А. Суслов, А. Н. Шелепин, П. Е. Шелест, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Л. Н. Ефремов, К. Т. Мазуров, В. П. Мжаванадзе, Ш. Р. Рашидов, Ю. В. Андропов, Л. Ф. Ильичев, Б. Н. Пономарев, А. П. Рудаков, В. Н. Титов, кхыбараш.

Реактивни истребителий эскорт сий деш улувъяьнна а йолаш тIехьэккх ИЛ-18. Го а баьккхе, Iоха накъа баьхкарашкахьа йода из.

Лекхача марша ашарах, цIеча кIадашцен тайп-тайпарча зизашцеи гом баь латтача трибунагахьа вода Беляев Павели Леонов Алексейи. Деттача тIоараша деча таташеи ловцаш доахаш деттача цIогIарчашен екаю аэродром.

«Восход-2» яхача кема командира полковника П. Беляева рапорт делар КПСС Центральни Комитетага, СССР Лакхехьарча Совета Президиумага, СССР Министрий Советага космически кема никъ толаме чакхбалара хьакъехьа, иштта хоам бир саг кема чура космически аравалара эксперимент кхоачашъяь хиларах.

Партеи правительстваи кулгалхоша дег тIара моаршал телар космонавташка. Цул тIехьагIа гаргарча наха дукха безаш мархIа бехк уж. ДоттагIал тIехь моаршал тел царга летчикаша-космонавташа Ю. Гагарина, Г. Титова, А. Николаева, П. Поповича, В. Николаева-Терешковас, В. Комарова, К. Феоктистова, Б. Егорова.

Шоай сийна гIозбаьнна тIоараш детташ латтача Москверча къахьегамхой виналаш болчахьа болх «Восход-2» яхача кема экипажа членаш. Космонавташа моаршал хоатт дипломатически корпуса членашка.

Аэропорта подъезда юххе тIера йийла йолча машина тIа ховш турпалаш. Сий деш улувъяьнна мотоциклистий эскорт а йолаш, машин Москве Цlеча майдан тIа йода. Из никъ меллаб космонавташка дIайха моаршал телаш бар Подмосковье баха нах. ГIозбаьнна тIаийцар уж столице. Улицашка арабаьннача москвичаша космонавташта зизаш тIакхувсар, чIоаггIа тIоараш деттар цар сийна.

Дукха эзараш болча наьха митинг хилар Цlеча майдан тIа. Мавзолея трибуна тIа — космоса керда турпалаш П. Беляеви А. Леонови, вож летчикаш-космонавташ, Коммунистически партеи Советски правительстваи кулгалхой.

Митинг хьаййилар КПСС ЦК Президиума члена, КПСС ЦК секретара Н. В. Подгорне. Цо аьлар, цIаьхха а гIоръяьнна йоккха котало яьккхай советски наха, дерригача вай халкъо. Советски саг исторе чухь духхьашха дIаараваьннав, цу деша ше мадарра маIаи дича. космоса аренашка, хIаьта толаме Iилман земаш а даьха кема чу маьрша юха чу а венав.

Микрофона юхе ва «Восход-2» яхача космически кема командир П. Беляев. Космос караерзаеча дакъа лацара шоаех тешам боларах дег тIара баркал аьлар цо КПСС Центральни Комитета, Советски правительствана, дерригача советски халкъа.

ХIанзара космически никъ беча хана, аьлар П. Беляева, тхо дахар дукхагIа эргалаьккха кийчдаьча, дукха моттигаш йолча. космосе дIааравалара эша къаьстта оборудовани чулаттача «Восхол-2» яхача кемаца-спутникаца. Кема духхьашха Iодоссадаьд тешамерча кулга управленех пайда а эцаш. Цу наькьо бокъонца гешал ду советски космически кемаш эггара толашагIа а уж хьадаьрий — советски Iилма, техника, промышленноста башха-дикача къахьегамхой йоккха талант йолаш а хилара. Хоастам хилба царна, доккха баркал хилда.

Цул тIехьагIа къамаьл дир А. Леонова. Цо аьлар, ший ираз хилар Лаьтта, Малх, седкъий космически кема иллюминатор чу, готтигача сектор чу гIолла а ца гуш, шерра, хетаргахьа массазза гонахьардараш вайна гучул дикагIа а бIарго. Космосе дIааравоалача хана кема командира полковника Беляева аппаратурага болх байтар, массе хана радиобувзам хьаллоаттабора, эксперимент кхоачашъеча хана кхерамзле Iалашйора. Тха наькъа а эксперимента а аьттув баларах тхо баркал ала деззаш да Iилмахой, конструкторий, инженерий, техникий, болхлой коллективана, тхон «Восход-2» яха кемеи сигалдаха кийчдеча эггара чIоагIагIа дакъа лаьцача турпалашта-космонавташта. ХIанз тешшаме ала йиш йолаш да, лаьттанна гонахьа орбиташка гIолла гобахаргара нах планеташта юкъедеча наькъашка баргбола. бетта тIа. Марса тIа, Венера тIа гIоргбола, хIаьта кхыча планеташка ухаргбола а ха гаргакхоачаш латт. аьнна.

Цул тIехьагIа къамаьл дир КПСС Центральни Комитета Хьалхарча секретара Л. И. Брежнева.

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совета Президиумои Министрий Советои тIадилларах баьккхача толамца цо даькъала бувц космоса керда советски турпалаш — Павел Иванович Беляеви Алексей Архипович Леонови.

Кхы цхьаькха а лоархIамера лагIа даьккхад хьалххе а оттаьча планах хадданза дIахьоча вай космосе далара даькъе. Советски саго, бокъонца аьлча, ниI хьайнилай Вселенне, дизазча маIанийца хьалхара гIанаш даккхад космически аренашка. ХIанз цхьаккха а шекало яц цу гIанаша тIеххьара а Беттага, сигаленашкарча кхыча хIамашка а кхоачадергхилара.

ХIанз советски космонавтий дезалца цхьайтта ветеран. космически лакхаленашкара вай планета тIера IотIахьийжа цхьайтта саг, дерригача адамашта вовзаш вола цхьайтта легендарни турпал ва.

Башха-дика турпалал я вай космонавташа хьахьекхар. Цхьабакъда, цар деналерча гIулакха сий деча хана советски наха цIаккха а дицдалийтац космосерча дерригача вай толамий лардера дараш Iилмахой, конструкторий, инженерий, техникий, болхлой йоккхача отряда Iалаьмате дукха болхи гIордаьнна дола карагIдаьннараши хилар. Вай халкъа цу тешамерча къонгашта, талант йолчеи шоаш кхобеш боацачеи къахьегамхошта даггара баркал оал вай советски Iилмои техникои керда толам баьккхача сахьата.

Советски Союза низ, вай турпалаш-космонавташ шоай сийлахьара викалаш а болаш долча цун Герзашцарча Низий чIоагIал советски халкъа а вошал долча мехкий халкъий а машарера вахар лорадеш йола тешшамера чIоагIале я тахан

Американски империализма агрессена духьала турпала латташ да денал дола вьетнамски халкъ. Беррига советски наха дIакхайкаду шоай дог-уйла турпала вьетнамски халкъаца хилар, цар дорхоица эхь кхайкаду США-с лелаеча империалистически агрессена, хьадех из агресси соцаелга. Къулбехьен Вьетнамера американски бIу арабоаккхилга. Л. И. Брежнева аьлар, ший паргIато бахьанце, ший лоIаме хилар духьа вьетнамски халкъо лоаттабеча къовсаме дакъа лаца шоаш кийча хилар хьа а кхайкадеш. кIезига кхайкаралаш ахац центральни органашка, аьнна. Вьетнама къахьегамхой Партеи Вьетнама Демократически Республика правительстваи кулгалхоца дага а яьнна. Вьетнама Демократически Республика обороноспособность чIоагIъяра новкъостал дара эша гIулакхаш хIанзлехьа а карайна я Советски Союз. Аз гешам лу шоана, новкъостий, вошал долча социалистически мехкацарча гIулакха вай воай интернациональни декхар кхоачашдергхилара!

Вай мехка теркам тIа ца озаш йиса йиш яц дунен кхыча районера — Европера событеш а. Гитлеровски Германи йохаяь 20 шу дизар ший тайпара белгалдаккха лаьрхIа ба, хьагучох, агрессивни уйла йола НАТО-на доал дераш: къилбаседаатлантически блока ядерни низаш оалачарга гIолла атомни герзага бода никъ малхбузенгермански реваншисташ т а цIенбара.

Вай цкъа мо дуккказа а дIакхайкадаьд. Советски Союз духьала яц, дерригача кхыча мехкашца а санна, США-ца дика гIулакхаш леладара, яхаш. Цхьабакъда, массанена а дIаховш хила деза. Советски Союзо цIаккха а ловргдац Европерча е дунен кхыча районашкарча ший кхерамзлен хьашташта, вай доттагIийи цхьоагIонхойи кхерамаленна тIагIертилга. Уж хьашташ кIалдусача наькъаца вай цIаккха а цхьаннеца а барта гIоргдац.

Л. И. Брежнева белгалдаьккхар, цIаккха а кхы хьалхагIа ца хиннача тайпара бокккхача а хоадамерча а лоархIаме да тахан империализманеи цо хьувзадеча агрессивни гIулакхаштеи духьаларча къовсаме дерригга революционни прогрессивни низаш кхотаденна хулга, аьнна. Болхлой класса сийлахь-йоккхийча идеяй духьа берригга коммунисташ кхотабаларца лоIам болаш шоай партеш хилар хьакхайкадир хIанз дукха ха йоацаш Москве хиннача консультативни вIашагIкхетаре дакъа лоацаш хиннача коммунистически болхлойи 19 парте викалаша. Из вIашагIкхетар — дунен коммунистически боламе хина лоархIамера событи. КПСС-ои Советски правительстваи къовсам лоатта а баьб. кхы дIахо йодача хана лоатта а бергба дунен коммунизма мугIараш цхьа барт-цхьоагIо йолаш хилийтара тIехьа, тIема, зулама, низ-Iоткъама низашта духьала прогрессаи машарен низаш кхотадара тIехьа.

Советски Союза лоарзагIа ца боалийташ чIоагIа хьаллоаттабу общественни строй бе-башха йола паччахьалкхенаш вIаши гIулакхаш а леладеш машаре яхара хьакъехьара ленински никъ. Из никъ дерригача халкъий вахара хьашташта маэшшара ба, хIана аьлча, хIанзарча хьалех из алхха цаI мара боаца никъ ба дунен ядерни тIема доакъазленех адамаш кIалхара дахара. Дерригача империализмана духьаларча низий, лаьттарча дерригача паргIатони прогрессаи низий цхьа барт-цхьоагIо хилар — из я, вайна гучох, империализма агрессивни уйлаш хIама ца хулийташ йохае, лаьттан тIа чIоагIа машар Iалашбе низ кхоачаргбола тешамера средство.

Парте беча Iалаьмате бокккхача балха лоархIамера дакъа да хIанзарча юкъагIа вай юрта боахамера хьал овлангара тоадара, советски экономикана, ерригача вай общестана хьалхашка латтача декхарий боарамга из дIакхоачабара эша хьалаш хьадара тIадерзадаь хьегаш дола къа. Духхьала цу гIулакха хетаяь хургья кхоана хьаелаш йола парте Центральни Комитета Пленум.

Советски наха даьраш дукха да. цхьабакъда, кхы а дукхагIа да дезараш. Доккхал де хIамаш долаш да вай. цхьабакъда, вай сонта доалаш дац. вайна бIаргагу, воай новкъа увтта халонаш а. Цар советски наьха безам хулийт уж халонаш дIаяхар духьа кхы а чIоагIагIа къахьега.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указах полковника Беляевнеи подполковника Леоновнеи Советски Союза Турпал яха цIераш енна хилар хьакхайкадир Л. И. Брежнева. Цунца цхьана царна еннай «СССР летчик-космонавт» яха сийлен цIераш а.

Космически полетеи паргIатта космосе саг араваларен Iалаьмате бокккха лоархIам а беш, парте Центральни Комитетои Советски правительстваи соцам баьб из исторически событи йиц ца ялийтара новкъостий Беляевеи Леоновеи полета хьакъехьара ерригга документации кинопленкеи даиман хургйолаш ютийла, аьнна. Соцам баьб Москве космос караерзаяьрашта оттаьча монументах дIайоллийла из документаци чу а елла специальни ампула, аьнна. Цунца цхьана решени тIаийцай цу метте дIайохкийла берригача советски космонавтий полета хьакъехьара документации кинопленкаши чу а ехка йола ампулаш, аьнна.

Цlеча майдане хинна митинг дIакъовлар хьакхайкаду. В. И. Ленина Мавзолеяна, трибунашта юхе гIолла, седкъарчий гаьнешка никъ боахача космоса кердача турпалашта ловцаш а доахаш дIаух итташ эзараш москвичаш.

* * *

КПСС Центральни Комитето, СССР Лакхехьарча Совето, СССР Министрий Совето 23-ча марта йоккхача Кремлевски дворецe прием йир «Восход-2» яхача кемаца-спутникаца советски нах сигала гIолла лелача хана дунен тIа эггара хьалха саг кема чура космически ара валга Iалашдаьча Iилмахошта, конструкторашта, инженерашта, техникашта, болхлошта карагIдаьннача гIордаьнна доккхача гIулакха сийна а Беляев Павел Ивановичеи Леонов Алексей Архиповичен сийна а.

Приеме бар Коммунистически партеи Советски правительстваи кулгалхой. Хьаьшашта юкъе бар турпалаш-космонавташ П. И. Беляев, А. А. Леонов, цар кхоаччареи гаргареи нах, хIаьта иштта вож советски космонавташ — Вселенне эггара хьалха хьайийлараш а.

П. И. Беляевнен А. А. Леоновнеи Советски Союза Турпал а «СССР летчик-космонавт» а яха цIераш яларах дола СССР Лакхехьарча Совета Президиума Указаш IодийшачултIехьагIа СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатела заместитела М. Холова П. И. Беляевнеи А. А. Леоновнеи дIаелар Ленина орденаш, «Дошо Седкъа» яха медалаш. хIаьта иштта «СССР летчик-космонавт» яха знакаш а. Москве оттаергья цар бронзови бюсташ.

Приеме къамаьл дир СССР Министрий Совета Председатела А. Н. Косыгина. (ТАСС).

Нов. П. И. Беляевна «СССР летчик-космонавт» яха цIи ялара хьакъехьара

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

«Восход-2» яхача кемаца-спутникаца космосе гIолга кхоачашдарах «СССР летчик-космонавт» яха цIи луйла Советски Союза гражданина нов. **БЕЛЯЕВ** Павел Ивановича.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. МИКОЯН.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1965 ш. 23 март.

Нов. А. А. Леоновна «СССР летчик-космонавт» яха цIи ялара хьакъехьара

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

«Восход-2» яхача кемаца-спутникаца космосе гIолга кхоачашдарах «СССР летчик-космонавт» яха цIи луйла Советски Союза гражданина нов. **ЛЕОНОВ** Алексей Архиповича.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. МИКОЯН.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1965 ш. 23 март.

Летчика-космонавта нов. П. И. Беляевна Советски Союза Турпал яха цIи ялара хьакъехьара

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Лехкаш долча «Восход-2» яхача космически кемаца-спутникаца сигала гIолла лелача хана саг кема чура космически аравалга дунен тIа эггара хьалха кхоачашдеча дакъа лацарах **ЛЕНИНА** ордени **«ДОШО СЕДКЪА»** яха медали а луш, летчика-космонавта «Восход-2» яхача кема командира нов. **БЕЛЯЕВ** Павел Ивановича **Советски Союза Турпал** яха цIи а луйла, городе Москве турпала бронзови бюст а оттайойла.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. МИКОЯН.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1965 ш. 23 март.

Летчика-космонавта нов. А. А. Леоновна Советски Союза Турпал яха цIи ялара хьакъехьара

СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМА УКАЗ

Лехкаш долча «Восход-2» яхача космически кемаца-спутникаца сигала гIолла лелача хана дунен тIа эггара хьалха кема чура космически аравалга кхоачашдарах **ЛЕНИНА** ордени **«ДОШО СЕДКЪА»** яха медали а луш, летчика-космонавта нов. **ЛЕОНОВ** Алексей Архиповича **Советски Союза Турпал** яха цIи а луйла, городе Москве турпала бронзови бюст а оттайойла.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума Председатель А. МИКОЯН.

СССР Лакхехьарча Совета Президиума секретарь М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1965 ш. 23 март.

ГIАДБАХАБ НОХЧ-ГIАЛГIАЙЧЕН КЪАХЬЕГАМХОЙ

РЕСПУБЛИКЕ ЧАКХЪЯЬННАЙ КОСМОСА ТУРПАЛАША ЯЬККХАЧА КОТАЛОННА ХЕТАЯЬ ЙОЛА МИТИНГАШ

Самардийнахьа вай турпалаша космонавташа Павел Беляевеи Алексей Леоновеи сийлахь-йоккха котало яккхара хетаяь дукха нах а гуллуш митингаш хилар вай республике массанахьа а.

Делкъийга перерыв йолча хана кхо бIаь гаргга саг гулвелар Грозненски нефтемаслозаводе. Советски Iилманна карагIдаьннача доккхача гIулакхах лаьца гулбеннарашта информаци йир завода энергоучастка начальника нов. Курноскина.

Митинге къамаьл даьча ремонтни участка механика нов. Рабадзеева белгалдаьккхар летчикашта-космонавташта Беляевнеи Леоновнеи карагIдаьнначох ше доккхал деш хилар, хIана аьлча из дерригача советски халкъа котало я, социалистически строй капиталистический чул тIехйолга хьахьокхаш дола хIама да. ХIаьта тха коллективо лаьрхIад, аьлар цо, тха цеха почетни болхлой хила аьнна летчикашка-космонавташка дехар де.

— Космос караерзаяра даькъе яьккха керда котало. — аьлар завода директора заместитела нов. Эльдарханова, — вай низ чIоагIа хилар хьахьокхаш дола гIулакх да, американски империалисташа Вьетнамски Халкъа Республике лелаеча агрессивни гIуланхашта духьал чIоагIа хIама тохар да.

Митинге дакъа лоацаш хиннараша массава раьза а волаш КПСС Центральни Комитетагеи СССР Министрий Советагеи дохьийтача письмо текст тIаийцар.

Грозненски мехкдаьтта института студенташи хьехархойи чIоагIа доккхал деш ба керда яьккхача коталонах.

Летчикашка-космонавташка дохьийтача моаршала письмо текст тIаийцар митинге гулбеннараша.

* * *

Грозненски локомотивни депо хиннача митинге летчикашта-космонавташта сий долча турпалашта Беляевнеи Леоновнеи доагIаш дукха дIайха дешаш аьлар цига къамаьлаш даьча мастера нов. Аванесова, машиниста нов. Гама, машиниста помощника нов. Котова.

Берригаш раьза а болаш митинге тIаийца моаршала телеграмма яхьийтар машиннаькъахоша космонавташка, хIаьта уж сийлен машинисташ беш цIи а тиллар царех.

Иштта митингаш хилар производственно-товарни конторе, Грозненски химкомбинате, «Красный молот» завода цехашка, Грозненски ремонтно-механически заводе, кхычахьа.

С. КОТИЕВ.

* * *

Дегаш гIоздаьнна бар «Назрановский» совхоза центральни усадьбе вай космонавташа сийлахь-йоккха котало яккхара хетаяьча собране гулбенна къахьегамхой.

Митинг хьаййилар совхоза партбюро секретара Мальсагов Даудa. Ше къамаьл деш нов. Мальсагова белгалдаьккхар вай майрача турпалашта Беляевнеи Леоновнеи карагIдаьннар доккха хIама долга. Из советски Iилман котало я.

«Тха коллектива хьинар, — аьлар цIи хезача механизатора Мальсагов Османа, — укх деношка кхы а чIоагIагIа айденнад. Дика кийчо яьй оаха бIаьстан балхаш толамца чакхдахара. Тхоашта хьалхашка латта доккхий декхараш тIеххкхоачашдергда. Оаха даькъала бувц вай турпалаш Павел Иванович Беляеви Алексей Архипович Леонови космос караерзаеча иштта йоккха котало яккха карагIдаларах.

* * *

Дукха нах бар Шелковской яхача станице хиннача митинге Владимир Ильич Ленина памятник латтача майдане гулбеннараш. Уж баьхкар лозунгашца, байракхашца, советски космонавтий сурташца. Транспоранташ тIа яздаьдар: «Сийле хийла космонавтий Беляевеи Леоновеи!», «Космос караерзаяьча советски халкъа сийле!». Шелковчанаш гIадбаха, белабенна бар.

Митинг хьаййилар КПСС райкома секретара нов. Полушкина. Летчикех-космонавтех лаьца къамаьл дир бархI шерарча школа хьехархочо нов. Киреева. Космос караерзаю тIехье хьалкхеяра хьехархоша низ кхобергбац, аьлар цо.

Дог гIоздаьнна къамаьл дир юкъерча школа дешархочо комсомолка Гриднева Галинас. — Советий Мехка кагирхоша доккхал ду летчикаш-космонавташа яьккхача кердача коталонах. Иштта къамаьл дир Сийлахь-боккхача Даьхен тIема ветерана запаса эпсара нов Воробьева, райвоенкома нов. Смирнова.

КАЗАХСКИ ССР. ХІара дийнахьи буси Урален Казахстанен городашка 26 миллион кубометр бухарски газ кхоач. Семилетка тІехьарча шера цу газови артере гІолла 30—40 кубометр газ чакхъяргья дийнахьи буси.

ТАСС фотокорреспондент хилар Бухара — Урал яхача газопровода Казахстана мехкдаьтта доаллача аренашка гІолла чакхйоаллача цхьан участке. Цу деношка 30—40 градус шелал яр цига, хІаьта а трассера вахар кхеххаш дар: подъемниний чархаша таташ дора, ювлаш электросварка сердал яр цига. Йоккхий турбаш дІатІа а хетташ магистраль йІаьхъеш бар нах.

СУРТА ТІА: газопровода шоллагІа аргІа вІашагІйоллаш ба «Нефтепроводмонтаж» треста СМУ-74 гІишлопхой.

Д. КАРАЧУНА сурт.
ТАСС фотохроника.

ЭКОНОМИКА — ХЬАЛХАРЧА ПЛАНЕ!

«Общества духьа дІадахийтар кІезигагІа а долаш, дукхагІа хьадар — иштта да боахам хьалбара керттера закон», — йоах парте XXII-ча съездо тІайийцача КПСС Программа тІа.

Производства эффективность лакхъе гІертар из мелла дукха хІама дІадахийта яь а план кхоачашъе гІертар дац, из да мамогга кІезигагІа хІама дІадохийташ кхоачашъяр духьа къовсам лоаттабар. Цунах паччахьалкхенна юхахьахур дукхагІа хила деза.

Белггала иштта, делабу шоай болх республика дуккхача предприятешка. Эггара рентабельнегІа ярех цаІ я вай, масала, мехкдаьтта доаха промышленность. Хьадоаккхача мехкдаьтта хІара тонно ворхІ сом гаргга пайда лу хІанз. 1964 шера ерригача «Грознефта» объединене продукци арахецарга дІабода мах 3 процент лох а баь, 1500 эзар сом гаргга ахча кходаьд паччахьалкхенна.

Цхьабакъда, толамий хам а беш ала дезаш да, доккхий чура кхоачамаш хилар а, хІаьта царех пайда во эцар бахьан долаш промышленноста балха тІара дукхалеи дикалеи хьокхамаш лакхде торо ца хилар а.

Духхьал 18 предприяте 1964 шера паччахьалкхен план кхоачаш ца ярах 8 миллион совгІа сома маьха тайп-тайпара продукци йисар паччахьалкхенга дІа ца кхоачаш. ХІаьта укх шера шин бетта баьча балха итогех цу тайпара тІехьаюсаш йола предприяти 30 я.

Ховш мадарра, 1965 шера СССР халкъа боахам дегІабоалабара паччахьалкхен планах лерхІ валови продукцех укх шера тІакхетача даькъа 70 процент къахьегама овсарле лакхъяра чотах яккха.

ХІаьта а, вай цхьайола предприятеш цу керттерча хьокхамех йолча планах цІаккха а лоархІаяц. Къахьегама овсарле планах лаьрхІача тайпара лакхъелга 1964 шера Іалашданза 17 промышленни предприяти я вай, хІаьта укх шера январи феврали бетташа — 35, цу даькъе электромеханически завод, кога гІирс бу фабрика, бытовой гІулакхаш деча управлене нхи предприяти, кхыяраш а йолаш.

Валови продукци арахецара план къахьегама овсарле лакхъяра чотах ца а еш совнагІа болхлой лелабара чотах кхоачашъю цхьаццайолча предприятеи (Грозненски Ассиновски консервни заводаш, кхыяраш) кулгалхоша. Гуш да, укхаза кулгалхой «мел дукха дІадоде а» план кхоачашъергья вай яха уйла йолаш хилар.

Къахьегама овсарле лакхъяра кхоачамаш да балха ха зехьа ца йоанр, къахьегам дика вІаштІехьбаккхар,- цунна нормировани яр.

Дуккхача предприятешка хІанз а тІехьа лелаеш я дегІа башха хало тІаяхийта ца езаш тІехкхоачашъеш а хІаьта, цу тайппара, къахьегама овсарле лакхъелга вІаштІехьа ца доалийташ а йола дукха опытно-статистически нормаш.

Совнархоза доалахьарча предприятешка нормаш кхоачашъяра юкъера процент 119 я, хІаьта 40 процент гаргга болча болхлоша-сдельщикаша нормаш кхоачашъю 120—150 процент а кхы дукхагІа а. ХІаьта а, цу нормашка хьажа а хьежа, цар метта технически нийсагІа хургйола нормаш оттаяра болх геттара эсала лел. Лелаеш йолча ерригача нормаех 5,6 процент хиллал ярашка мара хьежабац 1964 шера совнархоза предприятешка.

Ермоловски хьу чакхйоахача комбинате нормашка ца хьожа хІанз 4-гІа шу да, царех 80 процент хиллал яраш опытно-статистически атта тІехкхоачашъеши йоллашехьа а.

Нормированена юкъерча кхоачамбоацараша къахьегама овсарле лакхъярал дукхагІа лакхду алапи, хІаьта цудухьа алапе фонд совнагІа дІа а йода. Соахка алапе фондацара совнагІа 197 эзар сом дІадахийтад «Терек» яхача мебельно-хьу чакхйоахача объединене, «Электромеханический» заводо 26 эзар сом, «Электроинструмент» яхача заводо — 25 эзар сом, иштта кхычар.

Пайда эцанза дукха дисад керттерча фондех пайда эцилга тоадар, проектни мощносташ сихагІа караерзаяр, гІонна деча балхашта механизаци яр, кхыдараш санна дола къахьегама овсарле лакхъергйола кхоачамаш.

Продукци хьаяргеи цунна реализаци яргеи предприяте дІа мел додар ахчанца гойташ бола лоархІамера хьокхам ба продукци арахецарга дІабода мах.

Производство Іалаьмате йоккха хиларо, продукци арахецарга геттара дукха бедал, материалаш, доагор, электроэнерги дІайодаш хиларо производства экономически эффективность лакхъяра хьалдача декхарий мугІарца оттабу уж хІамаш кхомбеш дІахийтар духьа лоаттабу къовсам.

Дукха къахьег республика предприятешка продукци яккхарга дІадодар лохдара. Семилетка ялх шера продукци яккхарга дІабода мах планахчул дукхагІа лохбара чотах 35 миллион сом совгІа паччахьалкхен ахча кходаьд. ХІаьта а цу даькъе дукха кхоачамбоацараш хулийт цхьайолча предприятеша, долаш долча кхоачамех пайда эцац.

1964 шера продукци арахецарга дІабода мах 6 миллион сом хиллал лакхбаьб 19 предприяте, царех я производственно-товарни контора, «Трансмаш» яха завод, МалгІабикера кирпишкий завод, дулха комбинат, Шалински аьшкабетонни хІамаш ю завод, кхыраш.

Мебель хьаярга лаьрхІачул совгІа 257 эзар квадратни метр фанера, 3 эзар кубометр гаргга херх хьекха хьу, 108 кубометр дахчан-шолхий улгаш, Іалаьмате дукха электроэнерги дІаяхийтай «Терек» яхача мебельно-хьу чакхйоахача объединене, хІаьта из бахьан долаш товарни продукцега бода мах 1160 эзар сом тІаккхийттаб.

Грозненски аьшкабетонни конструкцей заводе совнагІа дІаяхийта цемент 59 тонни я. «Трансмаш» яхача заводе тракторни прицепаш кийчъеча хана совнагІа яхийтай Іаьржача металлий 277 тонни турбай 55 тонни. Бала боагІачул 1 миллион сом совгІа кІезигагІа беннаб заводо пайда.

Продукци арахецарга дІабода мах лохбара чІоагІа новкъа хул пайда хьа ца луча гІулакхашка дІадодар, брак йола продукци арахецар.

500 эзар сома гаргга зе хиннад дІадахача шера брак яр бахьан долаш. Духхьал цу бахьанах 157 эзар сома маьха продукци дІа ца луш йисар «Красный молот» яха завод, гІишлой материалий головной предприяти — 71 эзар сома маьха, Ассински консервни завод — 56 эзар сома маьха, и. кх. дІ.

Предприятей экономически балха юкъера уж а дукха кхыдола а кхоачамбоацараш бахьан долаш республика ерригача промышленносте 1964 шера лаьрхІачул совнагІа 260 эзар сом совгІа ахча дІадахийтад продукци арахецаш, хІаьта пайда баккхара план 94 процент мара кхоачашъяьяц.

Цунна тІатоха деза республика предприятешка рентабельни йоацача хІамай 160 тайпа арахецаш хилар а хІаьта царна хула зенаш дІадахара деш дола гІулакхаш мела лелаш хилар а.

1964 шера планах зе хургдолаш лаьрхІа 22 предприяти яр республике, хІаьта царех дуккхачар дикка тІехдоадир ахча.

Масала, «Чечингсельстрой» треста аьшкабетонни хІамаш еча завода планах лаьрхІа хинна зе 28 эзар сом дар, хІаьта бокъонца хиннар 125 эзар сом зе дар.

Шалински аьшкабетона хІамаш еча заводе планахчул шозза дукхагІа хилар зе.

Ерригача республике 1965 шера 1-гІа январь тІакхоачаш доаллаш хинна дебиторски декхар 1964 шера 1-ча январе хинначул 109 эзар сом дукхагІа дар, нормативах йоагІачул совгІа юхейиса хинна маьхера товарни материалаш 193 эзар сома маьха яр, боарамал совгІа йиса хинна кийча продукци — 1398 эзар сома маьха.

Оборотни средствашта иштта доал во деш хилча уж лоацаеле латт, предприятей торо лохлу, финансови гІулакхаш талх.

Цу даннеша тешнаме хьахьокх нагахь санна царех пайда эцар духьа лерттІа къовсам лоаттабича республика промышленностера экономически хьокхамаш дуккха а дукхагІа лакхдергдола йоккхий резерваш вай хиларо.

ХІанз кердача форме лестаб экономически хьокхамаш лакхдар духьа лоаттабу къовсам—шоай предприятера технико-экономически хьокхамаш тоадаь ца Іеш, из продукци дІанийеш йолча предприятешца айхха бувзам лоаттабар.

Вайна махарра, из инициатива дІайолайир Грозненски нефтемасловавода коллективо, хІаьта из кхыча заводашкеи фабрикашкеи шерра хьаллоацаш а я.

Продукце лоархІамегІарча тайпашта кхаь-динь шера дунен тІа дикагІа йолча стандартий боарамга кхачар духьа къовсам лоаттабе аьнна 20 московски 18 ленинградски предприятеша дІадоладаь дика гІулакх чІоагІа хьаллаьцар вай республика промышленни предприятей дукхагІа йолча коллективаша. Хаьдда мероприятеш кийчъяьй арахецача хІамай дикал тоаяра, ха йІаьхъяра, тешамегІа хилийтара.

Производства экономически эффективность лакхъяра торонаш практически кхоачаенналц. Цхьабакъда, уж торонаш бокъонца гІулакхага яхийтара лииза даргдоацаш цаІ да — кхы а дикагІа къахьегилга, инициативеи хьинари совдоаккхилга, шийна тІадилла гІулакх творчески, боккхача бехктокхамца кхоачашделга. ТІаккха толаме кхоачашдергда 1965 шера — семилетка тІеххьарча шера тІайийца доккхий декхараш.

Н. ПРАВЕНЬКИН,
КПСС обкома промышленно-транспортни отдела заведующи.

КОСМОНАВТАШТА БІАРГАЕЙНА ВСЕЛЕННИ

СЕДКЪИЙ ВЕЖАРИЙ ПРЕСС-КОНФЕРЕНЦИ

21 марта боад къовлабенначул дикка тІехьагІа турпалаш космодроме юхе ма кхаьччинге а Беляев Павелеи Леонов Алексейи журналисташта дийцар «Восход-2» яхача кемаца шоаш баьча наькъах. Ер я дІаязъяь из беседа.

Беляев Павел: Фу хьал да шуга, яхаш хеттий оаш? ТІехдика хьал да тхога.

Леонов Алексей: Башха-дикача дагара да тхо! Из-м шоана шоашта а гуш да мотт сона.

Беляев Павел: Леонов Алексей кема кабина чура космосе дІараваккха лаьрхІа хинна Іилман программа йизза кхоачашъяьй. Кема ерригача системаша, белггала аьлча, опыт чакхъяккхарца ювзаенна яраша, цхьаккха дукхьале йоацаш болх бора. Из долла хІама мишта хилар дувцаргда аз.

Ха хьатІаэттар. Советски Союза територе тІа дар из, аз Алешийна баламах кулг а теха оалаш: «Ха хиннай» Шлюзоване систему. Лаьттан тІа долча хана из шаьръяь хинначa тайпара, кийч а яь вІаштІехьъяьккхар. Оаха люк хьайийлача, цунах къайлаийккхар Алексей. Со иштта сел сабаре ма вий аьле ма хеталаш. ЧІоагІа сахьувзар са. Вай аьлча а ца аьлча а, космос ма йий из. Цунах дола хІамаш вайна хІанзле кІезига дайзадац, цхьабакъда, цу йовзанза йолча ара духхьашха ваьннав саг... деттаьлуча дего ду тата хоз -сона. ХІаьта а се лаьрххІа хьеж со сай новкъост шлюзах чакх мишта воал. Массехк минут яьннача гІолла космически ара вар Алексей. Цу ерригача хана вІаши къамаьл деш дар тхо. Приборашкара ховра сона кемана из мел гаьна ваьннав. Сих ца луш бора оаха болх. Іилман декхар тар ма лу нийсагІа кхоачашдар духьа. Са оамал яц гІулакх доацача сихлуш. Оаха долла хІама саббарагІа, бІубенна, тешшаме дора.

Леонов Алексей: Космически ара хиннача сай новкъосташкара дуккхаза а хезад сона цун сурт миштад, ядаь Іилман балхаш дийшад аз, лекцешка ладийгІад. ХІаьта а, атмосферал арахьа нийсвеннача хана сайна бІаргадайнача хІамаша со цецваьккхар. КІалхара Лаьтта шаьра хет, горизонтага хьежача хана мара хоалац из чулеста хилар. БІаьш километраш лаьттана гаьна ваьннав аьнна бутт санна герга хеталац из. Духхьал дІахьежача кІор мо Іаьржа я сигале. Седкъий сийрда да, цхьабакъда, зІанараш яц, лепац уж. Лаьттара хьежача гуш бар морг бац Малх а — ореол йоацаш, Іаьржача бархатах боаллаш санна ба. БІарг баланза дар сурт. Уйзарвоахарий со цо? Вахацар. Цхьабакъда, иштта цхьаь висача... Уллув доттагІа волаш дика дар.

Космосе со мел волча хана сога хьожаш вар кема командир. «Сиха лелахь, Алеша, вайна хьийххача тайпара делахь» яхача цун нийсача, бІубеннача оазо сатедора са. хІаьта тІаккха со вицвелар, сайна гонахьарча арен сурта уйла тІа а яха. Цу минуташка аз радиобувзам лоаттабора Беляевца лоаттабаь ца Іеш, Лаьттанца а. Из а боккхача лоархІаме дар. «Восход-2» яхача кемал арахьа волча хана московски радио хезар сона. Тхо сигалз дахарах бола ТАСС-а хоам бешаш вар диктор Левитан. КІеаиг-дукха тамашийна хет Москвера селлара лакхача моттиге из хьахозаш...

Иллa ха чакхъяьлар, тІаккха Беляев Павела юхачувола аьнна команда елар сона. Из кхоачашъелга чІоагІа хала гІулакх хиннадар. Со люках аравоалача хана из процесс чоалхане хиннаяцар, кхыметтел атта а хиннар. Кема тохаделар, со меттахьа хьаро яьча чиргах нхы а дІахьалха хьийдача санна хетаделар. Цхьабакъда, тхо вІашагІкъастацар. ЧІоагІа вІашагІдийзадар фало — ший тайпарча аьшка мушо.

Кабина чу юхачувар духьа, оалаш мадарра, «сай лерг лаца дийзар са», уйла е.

Беляев Павел: Іа долчча бесса хьадувцал, Алексей, космосе волча хана хьайна фу бІаргадайра.

Леонов Алексей: Укх сахьате. Пиъэ а оагІорахьара бух боацаш я вай Вселенни. Гаьнна, геттара гаьна Іочухьежача Лаьтта да. цхьабакъда, цу тІа мел дар геттара дика бІаргагу. Тхо хьийжар Іаьржака бІаргагу. Азовски фордага. Кавказа тІарча морха хьисаперча кІурах бІарг кхийтар тха. Цкъа санна, дукхаза а тхоаш салоІаш хинна «Сочи» яха санаторий лийхар аз, цхьабакъда, кораязар. Халахет... Космосера Маьлхо сийрдадоахаш да вай Лаьтта. Дика къоастаделар тхона Волга, Енисей, Иртыш яха хиш. Вокх космонавташа дувцачоа тІехьа ва со, хоза да вай Лаьтта, Іалаьмате хоза. БІарг тІера ца боаккхалуш хьежар со цунгахьа. ХІаьта болх маца баьб, аьчна, хатта тарлу оаш? Люк хьайийлачул тІехьагІа аз мел даьр, из ба из болх. Космосе дІаара а ваьнна, юххьанца цхьа кулг хьоадир аз, цул тІехьагІа вож хьоадир, тІаккха ког хьалъэзар. Долла хІама вІаштІехьа дар. Долла хІама дика дар. Вестибулярни аппарат вІаштІехьа яр. ТІаккха ткъамашца гІотташ санна кулгаш дІа-хьа дахийтар аз. Іалаьмате хоза хетар. Теркалде деза, хІанз аз мел дувцар программана юкъедоагІаш хинна хилар.

Кемал арахьа волаш айса лькхача итт минутах бизза пайда ийцар аз. Кулгаш хьеделга — уж я шоаш ца хилча космос караерзае йиш йоацаш йолча къахьегама процессий элементаш. Кема кабинал арахьа орбитальни станци вІашагІйоллар, аппаратура араяккхари дІачІоагІъяри — из долла хІама де дезараш Лаьттанна юхера аре караерзае, из Лаьттанна пайдана хургйолаш хилийта лаьрхІараш ба. Ала дезаш да, кема командира дунха болх бе бийза хилар. Космически кемай командираша массаза а кхоачашдеча декхарел совнагІа Беляев Павел ше вар космосе араваларца еш йола эксперимент чакхйоаккхача дакъа доацаш.

Цхьабараш космосе ду наьк хи тІа гІолла деча наькаца нийсде безам болаш ба. Духхьал аргда аз вІаши тара цхьаккха а хІама дац цар. Хи чу наьк деча хана хьаллоацаш хІама йолаш, тІагІолла шерашаш санна хеталу. Иштта хеталуш хІама дац космосе. Кемана улув гІолла духхьал гІетта лел. Нагахьа санна кабина йита дагадохе, тІаккха-м хетаргахьа, малагІа я ца ховш йолча орбите гІолла кхы цІаккха юха а воагІаргвоацаш. дІагІоргвар баьдеча гаьнарча космосе. Ма хоза а хет кемаца, хьамсарча Лаьттан цу дакъилгаца вувзавенна хилар ховш.

Беляев Павел: Леонов Алексея хІара хьоаеш йола маьже геттара чІоагІа терказъеш дар кема. ХІара цо космосе боаккха гІа зувра цо. Цкъаза бурчолгаш дагадохар шин миІинге, аргІ-аргІа вІаши урагІа а ухийташ, латташ ши саг а волаш дола. Сона хозар Алексея ботинка кабинка оагІох етталуш, кемана тІагІолла цо кулгаш хьекхаш.

Леонов Алексей: «Восход-2» яха кема космосе мел хоза дар шоана ховре! Пхи метр гаьнара бІарахьийжар со цунна из сов хоза а хеташ. Иллюминатораш яр доккхий бІаргаш санна, хІаьта антеннаш, йиткъига щупальцаш санна. Шоана ма хеталаш, кемана юхе аз мел даь хІама низ тІабахийта ца безаш долла хІама, Лаьтта санна, атта хиннад, аьле. Атта дацар, со тоъал кІаьдвеннавар. Диц ма далийталаш сона тІаювхаш скафандр хинна хилар. Космосе йизза кхерамзле сона цо Іалашъеш хинняле а, вай хІанз а Іемадац из тІа а ювхаш болх бе. Кулгех яькха кулгахйоахоргаш, бакъдар аьлча. Лаьтта вай лелаераш санна хозеи паргІатеи яцар. Ерригa а дІалаьрхІача кема чу возацаш ткъо минут ха яьккхар аз. ХІаьта сайна бІарга мел дайнар, айса кхоачашбаь болх дІаязбара — цхьа сахьати ах сахьати ха ийшар. Диц ца далийтар духьа сай бортовой журнала тІа дІаяздир аз из долла хІама.

Цу тайппара, хоза-м космосе а я, цхьабакъда, мелла аьлча а, кема тІа дикагІа я. Кема — из зІамига дезеи хьамсареи цІа а да, хІаьта керттердар — сон кабина чу са доттагІа Беляев Павели вар. Космосера сай цІагІа со юха а чухкаьчача. Беляева гІад а ваха аьлар: «КІант ва». Оаха люк дІакъайлар, хІаьта тхоай никъ оаха дІахо а бихьар. Мадарра аьлча, эксперимент йолча хана а тхо цхьан метте ца а латташ, сахьата 28 эзар километр а еш сиха долхаш хиннадале а.

ШоллагІча дийнахьа са а йиш хилар «кІант ва»! яха дош Беляев Павелга ала. Из дар 19-ча марта барайтталагІа го боаккхаш, кулга управленех пайда а эцаш, цо «Восход-2» хьамсарча Лаьтта кІаьдда Іодоссадаьча хана.

БЕЛЯЕВ Павел: Кема кІаьдда Іохоадеш йола башха-дика система хьаяьй советски космически техникас. Тренировкаш еча хана шаьрвеннача тайпара дора аз айса дер. Бокъонца оттаяьча ханна йолаялийтар аз кулга управлени. Сигала дахале оаха мел даь хинна лоархІамаш нийса дар. Нийсача боарамагІа болх бора ерригача системаша. Лаьттанна юхерча аренера юхадоагІа кема Іодоссадеча хана космонавтех эггара хьалха кулга управленех пайда ийцараш тхо да. Цо тхона тийша болх банзар.

ЛЕОНОВ Алексей: Кулга управлене новкъосталца Лаьтта доссаро, бакъдар аьлча, кема командира бехктокхам лакхбу. Лаьттара еннача командах тормозной двигательни устройстваш болх бе йолаялийтар цхьа гІулакх да, кхы тайпа да нагахьа санна из Іа кема тІа Іайха деш хилча.

БЕЛЯЕВ Павел: Алексея дийцар шийна хетаденнараш. Са безам ба массехк дош цо дийцачоа тІатоха. ХІанзалца цхьаь цхьан художниказ дилладац тха бІаргашта хьалхашка этта, бух боацаш йолча космоса сурт. ХІанзалца воацаш ва Іалаьмате йоккхача космоса художественни йоазонца сурт дилла вола писатель. Кхыметтел фонтаста эггара йоккхагІа йолча уйлан а сахкец космически аренах. Из хила йиш яц, долла хІама шийна бІаргаго деза сигаленашкара из башха-хоза сурт оттадара.

Сигал бесса долаш бІаргаго Іемад вай седкъий, хІаьта тха ираз хилар червонни дошо бесса дола седкъий бІаргаго. Іаьржача бархата тІа гІолла бе-башха доацаш дІакхайсача санна дар уж.

ЛЕОНОВ Алексей: Белггала хета а лора уж сийрда, бокъонца цІе бесса, червонни дошона тара а долаш. Аз кхыметтел сай бортовой журнала тІа а диллар цар сурт. Вешта, дозал доацача моттиге язден сурт диллеи сел хала а дац, де дезар алхха каьхата тІа къоалам чІоагІа ІотІаоттабари наст-наста тренировка яри да.

БЕЛЯЕВ Павел: Мел аьлча а цецвоаккхаш сурт да,— ший селкъий мирнадаш а боадо йохаеш бола Малх а тІехьа Вселенни. Иллюминаторашка гІолла чІоаггІа зувш дар тхо гуш хиннар. ЦІаьхха тха уйла тІаззар Маьлха зІанараштa юкъе лувчаш хиннача цхьан предмето. Сов цецдалархи гІаддахараxи тхога кхыметтел цІогІарч а даьлар. Кемана юстара цхьа километр хургйолаш Лаьттан искусственни спутник яр. Цунна тІаннийсдаларо чІоагІа цецдаьхар тхо. Сона дагадехар массаза а космосе вІашагІдеттадала йиш хургья-кх Лаьттан тІарча кхыча викалашца а, аьна. Вай Іомалургда космически наькъашка вІашагІдеттадала а кхыметтел цхьан кема чура вокх кема чу хувша а. Саг космосе араваларца яь вай опыт — космосе беча наькъа лоархІаме дола из декхар кхоачашдарга бодача новкъа гІолла баькка гІа.

ЛЕОНОВ Алексей: Лаьттан районо цецвоаккх ший хозача бесаца. Кема баьдеча оагІон тІара сийрдача оагІон тІа доалача хана цхьа сийрда гамма бІаргайира тхона, хІаьта да кема сийрдача оагІохьара баьдеча оагІорахьа хьийдда додача хана — сигала бесса, сийна, баьде-сийна бесаш дукхагІа а долаш йола цхьаькха.

БЕЛЯЕВ Павел: Оахош сигала бихьача наькъа тІеххьара дакъа дувцаргда аз — Іодоссар. Тормозной двигателаш болх бе а йолаенна кема лохдала даьлар. Атмосфера кхаьтача тІоанашта юкъе чуделар из. Дог гІоздаьлар тха иллюминатора чу Лаьттан тІара Маьлха зІанараш гучалийлхача. Лохехьа гучанккхар лайво къайлабаьккха улла хьамсара мохк. ТІаккха тха кема шорттига лаьтта дессар. Тайге нийсвелар сон Леонов Алексейи. Раци болх бе а йолаялийта, тхоай долла хІама вІаштІехьа да аьнна хоам бир оаха паччахьалкхен комиссега.

Цул тІехьагІа цхьа ха яьннача гІолла накъа баьхкараштa мархІа лелхаш дар тхо. Тхона ловцаш даьхар оаха бихьа никъ толаме чакхбаларах. Бакъда, хьалха даьха ловцаш-м дацар уж. Кабина чура тхо арадаьннача хана чІоагІа гІаддаха вІаши ловцаш доахар оаха маьрша хьамсарча Лаьтта юха тІаккхачарах. Юххера къамаьл чакхдоалаш са доккха баркал ала безам ба КПСС Центральни Комитета, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета дег тІара тхоаш даькъала дувцарах. Оаха кхетаду из тхоашта санна, космически кема, ракетни двигателаш хьаьрашта, сигала гІолла оаха никъ беча хана тхона кулгал мел даьрашта, хьамсарча Лаьтта тхона накъа баьхкараштa а доагІаш хилар.

А. РОМАНОВ,
ТАСС-а спец. кор.
Байконур, 21 март.

«Восход-2» яхача космически кема-спутника, командир полковник Павел Иванович Беляевн (аьттехьа) «Восход-2» яхача космически кема-спутника шоллагІа пилот летчик-космонавт подполковник Алексей Архипович Леонови вестибулярни аппарате тренировкаш еча хана.

В. ЧЕРЕДИНЦЕВА сурт.
ТАСС фотохроника.

ДУВЦА ОТТАДАЬД ЛОАРХІАМЕ ДОШ

Продукци зехьа йойтаргьяц

Февраль бетта арадаьннача «Сердало» газета тІа кепа техаяр «ТІадамех хьахул... тоннаш» яха «Грознефтехимзаводы» объединене производственни отдела начальника нов. Рудаева статья. Мехкдаьтта чакхдоаккхача хана мехкдаьтта продукташ кІезигагІа йоврийола гІулакх вІаштІехьдаккхара чІоагІа лоархІаме дош дар цу тІа дувца оттадаьр.

Из статья йийцай завода производственни отделен партийни тІахьожама комиссен. ДІахо йодача хана кІезигагІа мехкдаьтта продукташ йовргйолаш мероприятеш кийчъе лаьрхІад. Завода цехашка а ювцаш я из статья.

Статья тІа маяххара, тха заводе планал совгІа мехкдаьтта продукташ йовш дукха моттигаш нийсьелар дІадахача шера, укх шера хьалхарча шин бетта а планал совгІа йоальй продукци, мел дукха уж кІезигьенналe а.

Мехкдаьтта продукташ кІезигагІа йойтара къовсам лоаттабар чІоагІа лоархІаме гІулакх да тха заводе, укхаза чакх а йоах дІаоттаяь а лоаттаю атта Іы а хулаш феца дІаувш йола ейга мехкдаьтта продукташи газаши. Турбопроводаща бувзам лоаттабеча производственно-товарни конторан кхыча заводаштеи гаьна я тха завод. Цхьаццайолча трубопроводехи арматурехи мехкдаьтта продукташ Іоухаш моттигаш нийслу, уж хувца езаш я.

ХІара инженера, болхлочо хьинаре къахьегарга хьежжа - сихагІа балха юкъера дІадоахаргда кхоачамбоацараш, кІезигагІа йовргья мехкдаьтта продукташ. Укх тІеххьарча шерашка дукха балхаш ду мехкдаьтта продукташ кІезигагІа йойтара а Шолж яха хий цІендара а.

Хьалха дІаяхача хана лаьтта кІала хинна бензина, ейгачеи езачеи флегмай трубопроводаш хІанз лаьттан тІа гІолла йолх. Уж дІайолх установкашкара паркашка кхаччалца, цул совгІа алкилбензина лини йода заводера ПТК кхаччалца.

Алкилбензин чулоаттаду тишъенна ялх резервуар хийцай, хІанз хувца оттаь кхы а ялх резервуар я. Бедала резервуарашта ремонт ергйолаш гІулакх а вІаштІехьдаьккхад.

Монтаж яь яьна болх бе дІайолаеннай лаьттана тІагІолла йода керда факельни лини. Цу гІулакхо вІаштІехьдоалийтаргда лаьрхІача бесса газа рекомпресси а яь факелах йоагаш хинна газ юха системага яккха.

Партийни паччахьалкхен тІахьожама комиссе, «комсомольски прожекторо» каст-каста рейдаш ю завода цехашка, установкашка. Гучайоах мехкдаьтта продукташ йоаю моттигаш, сиха дІадоах уж кхоачамбоацараш. № 1 йолча цехе дийнахь а бус а цахаддаш хьожаш ба инженерно-технически болхлой. Цар гучайоах мехкдаьтта продукташ йовш йола моттигаш.

Къаьстта боккха пайда бир дІадаха шу чакхдоалаш хьабаьча Іамо — отстойника. Хьалха Шолжа чу дІаухийташ хинна промышленни хий цу чу хьаІа а хьоІийташ хьакъестаю мехкдаьтта продукташ. Йовш йола мехкдаьтта продукташ кІезигьяра даь балхаш дукха да, дІахо йодача хана уж кхы а дукхагІа де лерхІ оаха.

Завода коллективо берригa из тІабахийта къахьегаргда укх шера а йовш йола мехкдаьтта продукташ кІезигьяра.

А. АТАРУКОВ.
Новогрозненски мехкдаьтта чакхдоаккхача завода парткома секретарь.

ЛА МЕГАРГДОЛАШ ДАЦ

ДІадахача шера август бетта Наьсарен районе, республика Министрий Совето яьча решенега хьежжа, вІашагІъеллар керда организаци — ремстройучасток.

Цу ханна Нохч-ГІалгІай коммунальни боахама министерства соцам бир (№№ 5—6, 3 августа 1964 шу) Наьсарен районерча ремстройучастка мел эша материалаш, транспорт, оборудовани лойла аьнна, хІана аьлча дукха да цу организаце де деза балхаш. Из соцам тІабола каьхат папка чу дахар. ІажагІа дала доладелар. БІаргайовзар стройматериалаш а, оборудовани а, транспорт а. Саготде волавелар стройучастка начальник нов. Арсамаков ИбрахІим. «Болх дІаболабе йиш йоацаш дагІа тхо, хьайпа болхлой а кулгаш вІашка а декха багІа де хІама доацаш, решенеш а приказаш а ма дий, новкъостал де тхона» яхаш каьхаташ ухар республика коммунальни отдела министерстве. Цигара хьалъухараш дог гІоздоаккхаш дацар. «Папкаш еста йолаелар». Района учреждененешкара, организацешкара телефонаш еттар ремстройучастке: «Іа хьатІадоагІа, сихагІа ремонт е эланешта», яхаш. ДІатоха хьастам ца хилча йиш йий цар дехар кхоачашде? Цу тІа дукха лийлар ремстройучастка кулгалхой чуІе моттиг йоацаш.

ХьалхагІа СУ-2 хинна контора хьаяла лаьрхІар ремстройучастка ший ков а производственни участкаш а тІехь. Цу конторе чу нах бахар СУ-2 дІаяьнначул тІехьагІа, хІаьта оборудовани района коммунальни отдело шийна дІатІаийцаяр. Дукха ха яьккхар конторе бахача наха арабала ца тугаш. Цар бехк бацар: чубаха цІенош доацандаь бар уж духьал. Юххера а цхьа помещени мукъаьлар. ХІанз цу чу я ремстройучастка контора. Цхьа пен юкъе мара боацаш бахаш нах а ба цига. Цхьан наІарах бувл чу а ара а.

Кхы а халагІа хилар района коммунальни отделаца къувса. СУ-2 доалахьа хинна автомашинаш, станокаш, кхыйола оборудовани хьалуш яц из. Цу хьакъе яздаь дукха каьхаташ да. Дош хетац цунна республика коммунальни боахама министра нов. Дегайс СУ мел хинна хІама ремстройучастка дІале аьнна яздаьча каьхатех а (12 февраль, 1965 шу, № 10).

ХІанз а иштта латташ да из гІулакх. Дукха дийцад Наьсарен райисполкоме а (ремстройучасток цунна чуйоагІаш я). ХІама хилац. Массане а белажаш увз. Цу кхоачамбоацараша дІадахача шерара план кхоачашъяйтанзар ремстройучастка коллективага, дукха балхаш дисар данза.

Кхы хувцаденна хІама дац укх шера а. Хьалха санна дІа-хьа ух каьхаташ, района коммунальни отдела заведующи нов. Шадыжеви нов. Арсамакови хІара денна вІашкалув, юкъе цатоам увтт, болх сеца латт.

Ремстройучастка гІо деш яц коммунальни боахама министерство а. Укх хьалхарча ах шера 349150 сома ремонт е езаш я вай ювца участок. Пайда бий цун дІа-хьа яхийта машин, стройматериалаш ца хилча.

Иштта мара къона организаци теркал ца елга дІахо ла йиш йолаш дац. Кхы гаьна а ца доахаш дІадаха деза лакхехьа дийца кхоачамбоацараш.

М. ЗАНГИЕВ.

«СЕРДАЛО»
2-гІа оагІ. 25 март 1965 шу.

ЮРТАШКА ДЕЧА ГІИРСАШТА ДУКХАГІА ТЕРКАМ

ЮРТА боахама производствана интенсификаци е аьнна вай парте дерригача советски халкъа хьалхашка оттадаьча декхаро юрташка гІишлош хьалъелта дІахо а тоадара хьакъе керда, бехктокхаме декхараш оттаду тхона, архитектораншта, хьалхашка. ХІанз сиха хьалъеш я йоккхий хьайбай фермаш, оалхазарий фабрикаш, машинно-тракторни комплексаш, кхыйола производственни зданеши сооруженеши.

Юрташка бахача наьха хьашташ дизза кхоачашдара хьадда дегІадоаладе деза юрташка берий учрежденеш, школаш, больницаш, клубаш, театраш, торговлей общественни кхачани, наха бахача эша гІулакхаш дергдола учрежденеш хьалъелга. Юртбоахама производствана интенсификаци яра хІара юртбоахама района, хІара совхоза, колхоза рациональни планировка йинза ягъяц, хІаьта юртех города хьисапера дика тоаль поселкаш йинза а ягъяц. Нах баха пункташи производственни боахама комплексаши эггара а тІех аьттув болашагІа а экономически пайданегІа а хургйолча тайпара дІанийсъе еза.

ГІишлош хьалъе йолаялехьа совхозаши колхозаши проектно-сметни документацаца Іалашъе еза. Вай мехка юрташка Іалаьмате дукха гІишлош, производственни зданейи сооруженейи типови проекташ йолаш я. Уж моттигерча хьалашца дІанийсъеш я хІанз «Севкавгипросельхозстрой» яхача Ростовски института Нохч-ГІалгІай экспедици. 1962 шера вІашагІъелла а цу хана денз Нохч-ГІалгІай АССР-е хьалъеча юртбоахама объекташта проекташ увттаеш а я тха экспедици.

ХІанз тхога дукха заказаш ух совхозий а колхозий а централь-ни усадьбашта йолча планировкана а гІишлошта а проекташ оттае, яхаш. Уж шин тайпара я: цаІаш мукъа уллача моттиге керда поселок хьаелга, вожаш — нах бахача пункташта реконструкци елга. Кердача майдаш тІа хьалъеш йола поселкаш вІаши уллув вІаштІардаь цІенош а долаш, дукха йаьржа йоацаш хул. Царех я Гудермесски районера «Степной» яхача дуга леладеча совхоза централь-ни усадьба. «Новогрозный» яхача поселка уллуврча яьсса иллача моттиге хьалъяьй из. 5 эзар саг вахаргва цига. Цига хьалду цІенош шозза а кхозза а вІаштІардаь, хІаьта хица, газаца йовхалца централь-ни отопленеца Іалашдаь, а канализаци йолаш а да. Нах бахей производственнии зонаш шоайла вІаши ювзалуш, вешта аьлча дикагІа аьттув бол-болча тайпара дІанийсъяь я. Производственни зонашта машинно-тракторни ков, складаш чу йола помещенеш, доагора материалий складаш, кхыяраш юкъе а йолаш цхьан комплексах хургйолаш я оттаяь проект. ХІанз хьалдеш латт 24 квартира йола кхозза вІаштІардаь цхьа цІаи 8 квартира йола шозза вІаштІардаь ши цІаи, общепитаи, юртбоахама техникана ремонт яра йола мастерскии.

Иштта, цу тайппара, яьсса иллача моттиге хьалъе аьнна проект оттаяь а хьалъеш а я «Орджоникидзевский» совхоза централь-ни усадьба. Москва — Баку яхача автомагистрала уллув Эсса йистте хьалъеш латт из. ХІанзлехьа хьалдаь дьннад шишша квартира йола шоваткъа цІа. ХІанз автомагистралагахьа хьалъэзза хьалде лаьрхІад шозза а кхозза а вІаштІардаь цІенош. Газаца, хица, электричестваца Іалашдаь, централь-ни отоплении канализации йолаш хургда уж. Иштта проектаца йилла лаьрхІа я радио а телефон а.

Вокх тайпарча поселкех я Урус-Мартана района Мичурина цІерахча плодопитомнически совхоза централь-ни усадьба. Цун цхьа дакъа кердача участке хургда. Вокхазахьара бийдача кирпишкех хьалдаь нах чубаха цІенош дІадоахаргда. Нах баха зона шозза вІаштІардаь 4—8 квартира йола цІенош долаш хургья. Цул совгІа, хІара квартира чу бахача наьха боахама хьашташта лаьрхІа цхьацца кхий а хургда. Уж проекташ оттаяьй хІанз долаш долча нах чубахача цІеношта дикка терко а еш, уж хІанзе дохаде дезаргдоацаш.

ХІанз генеральни планаш оттаяьй Урус-Мартана районерча «Гехинский», Грознеиски районерча «Горячеисточненский», Надтеречни районерча «Надтеречныйи» «Знаменскийи», Наьсарен районерча «Экажевский» яхача а кхыча а совхозашка гІишлош хьалъяра. Цу ерригача совхозаша хІанзе а хьалъе йолаяьй нах чубаха а производственни а зданеш.

ПРОЕКТИРОВАНЕ цхьа раздел я колхозийн совхозийн общественни центраш. Бахача берригача наха гІулакх де вІаштІехьа а даргдолаш керттера общественни зданеш архитектурно-планировочни цхьан комплексах хьалъе еза. Проект оттаеш я Ножай-Юрта районерча «Октябра 40 шу» яхача колхоза общественни центре 300 моттиг йола клуб, административни здани, 640 дешархочоа лаьрхІа школа хьалъе. Урус-Мартана районерча Мичурина цІерахча совхоза централь-ни усадьбе хьалъеш латт 50 моттиг йола столови, хІаьта Наурски районерча «Верхне-Наурский» яхача комсаш лелаеча совхозерча административни зданей магазинеи балхий чертежаш отта а яь дІаеннай. Проекташ оттаяь а яьнна хІанз производственни зона сооруженей комплексаш хьалъеш я МалгІабика районерча «Ингушский», Урус-Мартана районерча «Гехинский» совхозашка.

Боккхача лоархІаме да хьайбайи хьакхарчийи фермашта проекташ увттаелга а уж хьалъелга а. Хьалъяь йоалаш латт «Скотооткорм» яхача Нохч-ГІалгІай республиканскн треста «Гвардейский» яхача чуоттадаь хьайбаш кхоабача совхозерча хьайбай помещеней комплекс. Проекташ оттаяьй ерригаш а дІалаьрхІача чуоттадаь кхаба 5 эзар бежана моттиг а хургйолаш шера 20 эзар бежан дорстаде торо хургйолча хьайбай фермашта, шера 24 эзар хьакха йорстае йиш йолча хьакхарчий ферманна а. Грознеиски района «Горячеисточненский» совхоза ворхІлагІча отделене а республика кхыча колхозашка а совхозашка а хьалъеш латт цу проектаех шурий-товарни фермай помещенеш.

КПСС ЦК баьча соцамах вай республике хьалъе лаьрхІад йоккха ши оалхазарий фабрика: «Джалка» яхача совхозе бІаь эзар яхкача котама лаьрхІа цаІи, «Гудермесский» яхача совхозе 2 миллион бройллерашта лаьрхІа вожи. Уж фабрикаш хьалъергйола моттигаш белгалъяьй. Хьалхарчун (бІаь эзар котама лаьрхІачун) проект йистейоалаш латт, хІаьта вокханъяр оттаеш я. Цу фабрикашкара дерригa а хала балхаш механизаци яь хургда. Бокъонца кийчъяь секцеш вІашагІйохка мара ца езаш махулла тІех индустриализаци яь хургья хьалъю гІишлош.

Проекташ увттаеш а хьалъеш а я ялатийна, баьца дааракшта, минеральни удобренешта йола складски комплексаш, комбидоакъарий цехаш, юртбоахама продукташ чакхйоаха предприятеш. Укх тІеххьарча хана вай республике тхьамка леладе доладаьд. Цу гІулакха хьалъе еза маьлхе а цІи йоагош а тхьамка докъадергдола сушилкаш. Уж объекташ хьалъяра болхлой чертежаш дІакхаьчай Ведана районерча Ленина, Орджоникидзе, Карл Маркса цІерахча а Шаьла районерча Ленинеи Куйбышевеи цІерахча а колхозашка. ХІанз проекташ увттаеш латт кхы кердача иттех совхоза централь-ни усадьбай.

КПСС XXII-ча съездо хьалхашка оттадаь юртбоахама производства дерригa а доакъош дІахо а хьадда дегІадоаладара, исторически декхараш дизза кхоачашдара архитекторашеи, инженерашеи, проектировщикашеи шоай ерригa а творчески торонаш — берригa шоай низ а хьакъал а оарцагІдаккха деза хьалъеш йола гІишлош сиха, дика хьалъяра, проекташ ханнахьа оттаяь яхара, вай юртех бахача наха мел эша аьттув а болаш города хьисапера поселкаш яра. ХІаьта «Севкавгипросельстрой» яхача Ростовски института Нохч-ГІалгІай экспедице уж сийлен декхараш кхоачашдара шийгара доагІа дизза дакъа а лоацаргда.

Ш. ЕВЛОЕВ,
М. ШАХЗАДОВ,
«Севкавгипросельстрой» Ростовски института Нохч-ГІалгІай экспедице архитектораш.

КОМСАШ ХЬАЙОАСТАШ ЛАТТ

Наурски райна Калинина цІерахча совхоза болхлой лаьттах йоахка комсий гаьнаш хьаяста болабеннаб.

Из болх эггара хьалха дІаболабаьб Ланилова Любовь Андреевнас кулгалдеча бригадо. ХІаналехьа итт гектара тІара комсаш хьаяьстай.

Дисача ткъаьх дийнахьа 1600 гектар комсаш хьаяста еза совхозе.

Лаьтта цхьа бахьан ловсар ма дахханге а кхы а иттанел совгІа тракторни агрегат араяргья из болх бе.

Г. ЛЯХ.

КЕРТТЕРДАР—ЙИЗЗА ЙОЛА ДОАКЪАРИЙ РАЦИОНАШ

Укх статья тІа аз дувцаргда доакъарий рационаш тоалуца дувзаденна долча цхьадолча дешаех — республика хьайбай боахама продуктивность лакхъяра лардех.

ХІанз юрта боахамера хьайбаш кхабара практике къаьстта чІоагІа холуш да доакъаранца протеин тоъаш ца хилар. Доаханна телача доакъаранца хила еза хІара доакъара единицана лоархІаш 100—110 граммал кІезигагІа йоацаш дегІах латаш йола протеин, хІаьта республика дукхагІа йолча колхозашкеи совхозашкеи хулийташ яр яц 50—60 граммал дукхагІа, вешта аьлча, эшачул шозза хІана яц аьнна кІезигагІа. Доакъарий рационаца белокаш ца тоъар бахьан долаш хьайбай продуктивность лоха хул.

Азот доалла веществаш дегІах латара миштий хьожача хана дегІах латаш йола протеин доакъарца меллай хьож. ХІана аьлча доакъарцара хий дукхагІеи кІезигагІеи хул, хІаьта рациона юкъе хила йиш я шо-шоай бараме хий доаллаш дола доакъараш. Доакъарцара протеин тоъал я е яц дикагІа ховргда, нагахьа санна екъача вещества 1 килограммана лоархІаш из хьахьокхе.

Керда Іодаь хьайбаш шурийца кхоабаш долча хана 25 процент бийда е 21 процент дегІах латаш йола протеин тела еза царна рациона екъача веществаца.

ТІехьара къоастаеш йолча хурскашта, шурех къоаста а даь доакъар даа доладеннача 2 — 4 бутт баьннача Іаьсашта, дуккха продукт луш долча доаханна, хурскаш йокхаеча нана-хьакхарчашта, яхкаш йолча нана-котамашта 18 процент бийда а 15 процент дегІах латаш йола а протеин йоалла рационаш хилийта еза.

Юкъера продукт луш долча доаханна, тІехьара къоастадаьча Іоахарашта, тоаялийта чуоттаьча хурскашта, пхоарача нана-хьакхарчашта, жужакашта тела деза 15 процент бийден 10 процент дегІах латаш йолеи протеин йоалла доакъараш.

Чуоттадаь латтача Іаьсашта, дийна долаш эзача 450—500 килограмм дозал долча деттача доаханна, тха доахача жена, ах сала йолаш йорстае чуоттаьча хурскашта телача доакъарий рационаца тела еза 9 процент бийдачеи екъача рациона 6 процент дегІах латачеи протеина.

Цхьабакъда, хьайбаш кхоабача хана лоархІаме да протеин дукха хинна ца Іеш, дика а хулга. Рационий биологически лоархІам лакхбари доакъарех пайда дукхагІа баргболча тайпара телари духьа тайп-тайпарча белокашца Іалашданза даргдац хьайбаш.

Новкъа дале а, доакъарцарчеи рационашцарчеи протеина биологически лоархІам, цар аминокислотни состав кІезига теркал ю вай боахамий практике.

Хьайбашта телача доакъарий белока проблема къоастаяра дерригача кхоачамех пайда эца беза.

ЛаьттагІара тІадоалача доакъарий протеинах хьайбаша пайда дикагІа эцара царцара хьаьна веществаш совъяха еза. Протеин кІезига йоаллаш да ка болча фух дола доакъараш, корнеплодаш, коартолаш, технически производствашка хьакъеста цхьайола отходаш (масала, свеклах боала жом), юкъ-юкъера гІожа доакъараш.

ХІанз гучадьннад, нух хьоккхоча доахана дуача доакъарашца тоъал йоаца протеин карбамидаца, аммонийни тухашца, биуретаца, углеводашцеи минеральни тухашцеи вІашагІа а эдеш телача цхьайолча кхыча препараташцеи дІакхоачашъе йиш хилар.

Хьакхарчехи коа тІарча оалхазарехи аьлча, протеини хилайза яргІоаца аминокислоташи царна кийча йолаш тІакхахьа а доакъарий рационашта юкъейоагІаш хила я еза.

20—30 процент доакъара азот меттел карбамида азот тийлача, деннеи бийсаннеи юкъера лаьрхІача 700—800 грамм дулх тІадетталургда хьайбашта. Цу хана хІара бежана 75 грамм карбамид тела еза деннеи бийсаннеи.

Рациона юкъе 20 процент карбамид яхийтача хІара центнер дулх тІакхетийташ 50 килограммага кхаччалца концентраташ кхое а хьайба дорстадарга дІабода мах 10—15 процент лохбе а йиш хургья.

Доакъарашцара белокаш совъяхара иштта боккха практически лоархІамболаш да царна аммонизаци яр, вешта аьлча, царцара азот совдаккхара аммиак а тохаш доакъараш кийчдар.

Іилма-тохкама учрежденеша Іаьсаштеи деттача доаханнеи даьча тохкамаша хваьекхар, нагахьа санна аммиачни хий а детташ гІожачеи мошачеи доакъарашта обработка йича, рационацара белок 25 процентага кхаччалца совъяккха йиш хилар.

Масала, доаханна хІара деннеи бийсаннеи 30 килограмм а йолаш луча хьажкІий силоса цхьан тоннах 25 процент аммиак йоаллаш дола 12 литр хий тох.

Силоса аммонизаци е еза из хьайбашта дІайиллале 2—3 сахьат хьалхагІа. Аммиачни хий хьалхагІа дохадича бакъахьа да аммиачни хин цхьан литрах 3—4 литр цІена хий а тохаш. Массанахьа а цхьатарра дІакхоачаргдолаш из хий а техе кегаю силос. Цу тайпара кийчдаьча хин 60 литр тох цхьа тонн силосах. Аммонизаци йича силосацара дегІа йода протеин 2-зза хІана лац аьнна лакхлу.

Иштта хьоахаде безам ба микроэлементашца тоаль искусственни шура хьокхаш Іаьсий кхедарца дувзаденна дола дешаш.

Іаьсий кхедара гІулакха искусственни шурех дика пайда эц Грознески районерча № 1 йолча шурий совхоза къахьегамхошеи, цхьадолча кхыча боахамашкеи. Цу боахамашка къаьстта цехаш ехкай дукхагІча даькъе микроэлементех (кобальт, цинк, йод, цІаста) латта искусственни шура кийчъяра. Укхаза искусственни шура мелаярах боала пайда гуш ба из мелаеш долча Іаьсашта деннеи бийсаннеи кхыметтел гуйранІан замалахь а 600—700 грамм дулх тІакхеташ хиларах.

Іатта шурийна меттел Іаьсашта искусственни шура хьокхаш долча Нохч-ГІалгІайчен дуккхача боахамашка йиш я хІара Іасилга деннеи бийсаннеи тела цІена шура 80—100 грамм кІезигъе. Цу тІа а, кхетадеш ма дий шурий товарность дикка лакхлургхилари Іаьсий унахцІена хургхилари.

Микроэлементашца тоаль искусственни шура а хьокхаш Іаьсий нийса хьалкхедаро йиш хулийтаргья, массаза а, цхьаккха ца долийташ уж хьалкхедеи дІахо йодача хана цар продуктивность лакха хулга вІаштІехьдаккхеи.

Хьайбай организмашка биохимически процессаш йолча хана боккхача лоархІаме я кобальт яха микроэлемент. Гийга-чурашкарча микробашта цунах пайда эц хьайбай организмана чІоагІа лоархІаме йолча В яхача витамина синтез яра.

Хьайбай вахаре боккхача лоархІаме я кхы а цхьайола микроэлементаш (йод, цІаста, цинк). Масала, цІаста яхача микроэлементо къоастаду мел мистал хьаІеттаю, дикка влияни а ю углеводии обмена. Доакъарий рационе цІаста кхоачамболаш ца хиларо цунцара С яха витамини каротини кІезигъю, хьайбашта анемия, «лизуха» яха лазараш тох.

Цинко новкъостал ду дийхкаца каротин, А а Е а яха витаминаш Іоаяра. Из химически элемент доакъарий рациона юкъе тоъаш ца хилча хьайбаша дегІ кІезига дахь, уж тишлу, кхыметтел Іахара а дус.

Щитавидни железа — клеткашкара мистал—юхаметтаоттаяра процессаш нийсъяра чІоагІа лоархІаме йолча, 65 процент йод йоаллача тироксина тайпаех я йод яха микроэлемент. Кхоачамболаш йод ца хилча хьайбашта зоб яха лазар хул, биа кхача дегІага бода наькъаш талх, хІаьта из бахьан долаш цун продуктивность лох а лу.

Республика цхьайолча районашка йод чІоагІа ца тоъаш да хьайбаш. Цудухьа царна доакъарех дІаэ а еш из микроэлемент тела еза. Йод теха тух тела а мегаргда.

Тайп-тайпара доакъараш цхьайола искусственни заменителаш (протеини шуреи, хІаьта иштта микроэлементаш а юкъе а ухийташ теларо вай республика колхозашкеи совхозашкеи йиш хулийтаргья юрта боахамера хьайбаши коа тІара оалхазарашии кхабара гІулакх дикка тоаде.

Ерригача хьайбай фермашка кхетамца увттае еза доакъарий рационаш — хьайбай продуктивность лакхъергйола лард.

1965 шу—сий долча семилетка тІеххьара шу — тайп-тайпарча доакъарий средстваех пайда эцара гІулакх тоадара ларда тІа хьайбай продукци дІахо дукхагІа яккхара даькъе даьхача толамашца белгалдала деза.

А. АХМЕДОВ,
пединститута химико-биологически отделене преподаватель, юртбоахама Іилмай кандидат.

СовгІа йоаккх шура

Хьалхарча квартале шура яккхара план пхелагІча марта кхоачашъяьй Шелковски района Ленина цІерахча колхоза хьайбаш леладераша. Планал совгІа хІанзле а еннай цар хьамсарча Даьхенна 17 тонн совгІа шура. ХІаьта шоллагІча квартале шура яккхара план 15-ча июне кхачалехьа кхоачашъе лерхІаш хьинаре къахьег доаркаша. Цар шоай дош кхоачашдергхилар хьахьокх даьхача хьокхамаша. ХІара Іаттагара юкъера лаьрхІача 7—8 килограмм йоаккх шура.

ДикагІа хьокхамаш даьхад ферме доаркаша А. Ласлова, А. Епифанцева, Е. Кулешова, кхычар. Шоай группашкара шура яккхара квартальни заданеш 25—26 феврале кхоачашъяьй царех хІаране. ХІаьта хІара Іаттагара яьккхай хІанзле а 480—500 килограмм шура.

Эггара дикагІа хьокхамаш даьхад ферме Мария Федоровна Кулешовас. ХІара Іаттагара цо яьккхар я 620 килограмм шура. Соахка хІара Іаттагара 2767 килограмм шура яьккхай цо, хІаьта укх шера 3 эзар килограмм яккха лерхІ. Марияс кхоачаш а дергда ше де лаьрхІар, хІана аьлча хьинар кхо ца деш хьег цо къа.

Ам. ПЛИЕВ.

Урус-Мартана района «Красноармейский» совхоза цхьоалагІча отделене шурий-товарни ферма коллектива хьокхамаш дика да.

Шура яккхара шин бетта план 113 процент кхоачашъяьй фермо. Паччахьалкхенга 530 центнер шура йоъка езача 602 центнер екхай. Барт болча коллективо дика Іунал ду хьайбашта.

ХІанз беррига теркам тІабахийтаб цар март бетта план тІеххкоачашъяра. ХІара дийнахьа цхьан Іаттагара 7—8 килограмм шура йоаккхаш дика къахьег доаркаша С. Гайрбековас, М. Асхабовас, С. Далаевас, кхычар. Дулх дохкара хьалхарча квартала план а ханал хьалха кхоачашъяьй ферма коллективо.

Сурта тІа: (аьрдехьара аьттехьа) доаркаш С. Гайрбекова, М. Асхабова, ферма бригадир И. Исаев шоаш дийнахьа яьккха шура лоархІаш боахк.

И. Плиева сурт.

Ракетно-ядерни тІема ханара граждански оборона

Советски Союза Маршала В. И. ЧУЙКОВА жон лу АПН корреспондента Иван Бойкова даьча хаттара.

Советски а доазол арахьарча а тІема специалисташта юкъе наст-наста дувцаш хоз хІанз ракетно-ядерни тІема хана граждански оборона лоархІама хьакъехьара хабараш. Хьа дувца тарлургдарий Хьа тхона, граждански оборона фуй а из ца хилча ца нлара бахьанаш малагІаш да а?

— Оборона ювцилга а тІом буйцилга а цхьатарра да. ХІаьта тІом—из адамашта тІалатта Іалаьмате йоккхей унзареи доакъаза я. Алхха тІем тІа латташ а леташ а болча нахага кхаьча Іац пун бала, цун Іазап. ТІемо массазза а доакъазал тІакхоачаю тІем тІа а боацаш машаре бахархошта а. Цо доккха тургжаІ тІаоттаду, йохаю, йоагаю городаши юрташи. Іалаьмате доккха зе тох промышленностан юрта боахамая.

Историна кІезига довзац мехкаш доассадеш дола тІемаш. Цхьабакъда, халкъашта эггара йоккхагІа доакъазал тІакхоачаяьр дунен шоллагІа тІом бар. Нагахьа санна хьалхарча тІемах боабав нах итт миллион саги човнаш хинней айп баьхай нах ткъо миллион гаргга саги хиннабале, шоллагІча тІемах боабаь, човнаш яь, айп баьха нах лоадама хІама ца эшаш кховаткъе итт миллион бар. Кхыметтел саг лаьрхІа а варгвоацаш, селла дукха жеройн бойн дитар цу шин тІемо.

ХІаьта фу тІакхоачадергда дунен кхоалагІча тІемо, нагахьа санна империалисташа; цхьаккха хьисап доацаш боллашехьа а, тувлабалар кот а даьнна из хьоабергхуле? Цу тІемо де тарлургдола хІама хьалхxе довза а дувца а хала да. Нагахьа санна из тІом хуле, пунах термоядерни тІом хиланза баргбац.

Цу тайпарча тІем тІа «фронт», «тыл» яхараш цхьанна маІане доацаш дІадоал. ТІом лаьттача районашта гаьна бар Хиросимереи Нагасакереи бахархой, царна вІалла дага а дацар шоаех хьежорг а даь, американцашна цига атомни бомбаш тохарг ма йий, аьнна. Цхьабакъда, эггара хьалха тохаш йола атомни бомбаш царна техар.

Нах боабара, боахамаш дохадара, массе тайпара зе тохара (кхыметтел боа ца беш дийна бисарашта а) хІанзарча термоядерни герза низ мел чІоагІа ба аьлча, дуккха а дуккха а итташ шераш эшаргдар цо даьр юхаметтаоттадара. Нагахьа санна термоядерни тІом хуле, миллионаш нах боабергба, вай ханарча цивилизаце эггара йоккхагІа йола централь цІенъенна хІалакьхинна дІаяргья лаьттан букъа тІара. Гонахьара радиоактивность чІоагІа совъяларо лучеви оалаш дола лазараш дергда дуккхача наха, нах боабаь ца Іеш, цунах геттара чухнахьа даргда бераш делга а.

Ракетно-ядерни тІемах хила тарлургдар цу тайпара лерхІ реалистически Іилман уйлано. Цудухьа доазол арахьарча дуккхача мехкашкарча паччахьалкхен деятелаша, Іилмахоша, тІема теоретикаша тІа-тІа дукхагІа новкъа а долаш яздер а дувцар а хургболча тІем тІа толам баккхар а доацаш, адамашта шоашта, цун цивилизацена, культурана тІаотташ бола кхерам ба, паччахьалкхенаший къамаши цо «дІакхоахкаргхилар» да.

Ракетно-ядерни тІемо де тарлургдолча тургжаІа боарам чухнахьа а ца боахаш, хургдар дизза кхета а деш, вай, коммунисташ, чІоагІа тийша да адамаши дунен цивилизации дІадаргдац, хІаьта вайна качболлача тІемо, социально-экономически формаци кхы цунах хургйоацаш, цІенъяь хІалакъергья капитализм, котъяргья керда, прогрессивни социалистически строй.

Цхьабакъда, алхха тийша хилар кІезига да. Цул совгІа йизза а массе оагІорахьара а кийчо эш из толам баккхара. МоллагІча а вай ханарча тІем тІа, хІаьта ракетно-ядерни тІем тІа-м муххама а, алхха цхьан тІом лаьттача аренашка баьнна Іац толам. Берригача мехко, дерригача халкъо тІабохийтача низаца хьабеш ба из толам. **ТІом латтача хана бахархой—хІама хьакхоллаш бола керттера низ—дІа ца балийтар а, хІаьта иштта экономика, материально-техническии кхоачамаш гІелденна кІалдусаргдоацаши лоатталургдолаши хулийтилга а — из да хІанз эггара боккхагІа паччахьалихен лоархІам бола декхар.** «ТІем тІа котноал резерваш дукхагІа яр, низ духбувла моттигаш дукхагІа яр, халкъа юкъера сатохам дукхагІа бар», — яздаьд В. И. Ленина Іалаьмате кІоаргача хьаькъалца хургдар бІарга а гуш.

ХьалхагІа дІадахача тІемашка, вайна гаргара дараш дале а е бІаь шераш гаьнара дараш дале а, укх тайпара бокъо яр лелаш: моастагІчун бІу Іа бохабирий — тІом хьо толе чакхбаьлар, из де ца могаш хьо висарий — тІом хьо ийша чакхбаьлар. Цу хана бувцаш хиннар алхха бІу мара бацар. ХІанз гІулакх кхыча тайпара да, хІанз алхха моастагІчун бІунах лорабаь Іе йиш яц мохк, из лорабе беза боарам боацаш дукхагІа мохк бохабеш а нах боабеш а дола ракетно-ядерни герзаш деттарах а. ХІанз алхха **цхьан бІунаца, мелла дукха из бале а, торо хургьяц мехка бахархой а халкъа боахам а лорабе.** Нагахьа санна ювцаш яраш паччахьалкхе, халкъ санна хІамаш яле, тІаккха уж **нІалхара йоахилга а лораелга а дерригача халкъага, берригача мехкага мара дулургдолаш дац.**

БелгІаларча боараме бахархой обороне лелаяра юкъеозаш-м укх дІабьннача тІемах а дар. Масала, моастагІий самолеташ тІа а ухаш бомбаш етташ хиннача городашка бахача нахах дукха эзараш бар МПВО подразделенешка хьинаре обороне балхаш деш. Цхьабакъда, цу хана, цкъа-дале, моастагІий авиаце къаьстта бомбаш етташ хиннараш СССР европейски даькъа тІара лоархІамера промышленни е административно-политически центраш яр, шозлагІа-дале, цар деш дола зе дІадаржа моттигаш местни, локальни, доазув дийхкача оамалехьа яр. ТІехьара а, кхозлагІа-дале, убежищаех, подвалех, иштта кхыча чІоагІача гІирсех пайда а эцаш, авиационни бомбаех лачкъа башха хала дацар, кхыметтел уж йоккхий бомбаш яле а.

ХІанз хьалханка оттар вІалла цуна тара доацаш, кхыча тайпара сурт да. Эггара хьалха, дамоклов тур санна, ядерни бомбай кхерам тІалатт ерригача йоккхийча городашта, машиннаькъий узлашта, порташта, аэродромашта, кІезига хинна а дукха хинна а, политически, тІема-экономически, стратегически лоархІам болаш йолча халкъа боахама объекташта.

ДІахо. Ядерни бомбаш лелхаш хІанз йохаергьяраши чилла еш ІоцІенъергьяраши городашкара къаьстта кварталаш хинна ца Іеш, бІарчча городаш а кхыметтел экономически районаш а я. **ТІом болабеннача хьалхарча сахьаташкеи деношкеи мамогга сихдаь ракетно-ядерни герз детта хьожаргья вІаши дукъала латта коалицеш, фуннагІа даь а моллагІа даь а моастагІий мехкаш доха а даь, цу тайппара ше-ше толам баккхара, ше-ше нІалхара валара тІа а нхувш.**

БІаьш квадратни километраш чулоацаш йоккхий уж районаш хургьяле а, алхха лелхамаш хинна районаш йохаьйи цига зе даьи Іергдац детташ дола ядерни герзаш. Лелхамаш хиннача районашкара гІетташ дІаухача радиоактивни морхаша бІехъергья дуккха эзараш километраш гаьнара яраш а тІехь лаьттан тІехенаш, хиш, баьцовгІаш, кхачан продукташ. Дуккха нах хІалакбеш долча герзах ше лоравала а шийна юхерчоа, из къоано вале а е бер дале а, новкъостал де а, ший завода е колхоза, цу тайппара — ерригача паччахьалкхенна новкъостал де а ховргдолаш Іомалулга де деза хІара саго.

Вай ханарча тІемах мехна тІаотта йиш йолча цу хьалаша динза ца доалача даьнихад моттигерча противовоздушни оборонана меттел нерда организаци хьаелга — ерригача паччахьалихен, дерригача халкъа оамалехьара граждански оборона. Цун керттера декхар да, къаьст-къаьсттача городийи районийи моттигашкара оборона а йоацаш, **берригача гражданаша мохн, цун бахархой, халкъа боахам лорабелга.**

ХІанз укх сахьате Советски мехка, ерригача предприятешка, промышленни централшка, городашка, юрташка хьаяьй граждански оборона организацеш. Цар керттера декхар да дуккхача наха зе деш йолча средстваех лорабала ховргдолаш бахархой Іомабелга. Цу организацеша шоай болх бу моттигашкарча Іаьдала органашца, предприятей кулгалхошца, общественни оборонно-массови организацешца барта а йолаш.

Укх тІеххьарча шерашка хиннача событеша мехка обороноспособность чІоагІъяра даькъе керда декхараш хьалхашка оттадаьд советски халкъан паччахьалкхеннеи. Царех цхьа декхар кхоачашдеш я граждански оборона органаш. Цу даькъе вахаро дІадийхад, исторически аналоги йоалаяь аьлча, халкъа ополчени ала йиш йола формированеш хьаелга. **ХІанз граждански оборона органий подразделенеши довкъоши — уж я чуювлача радиацехи айпе йолча термоядерни герза кхыча факторехи бахархой лорабара гІуланкха йола опорни пункташ. Царна гонахьа хьаю нагахьа санна ядерни тІом хуле хьинаре болх бе кийчлуш болча граждански бахархой массови формированеш.**

ХІанзарча империалистически стратегашта къаьгга дІаховш хургда дерригa советски халкъ машар лорабеш фийла ха тІа латтилга. Цхьабакъда, нагахьа санна хІаьта а империалисташа термоядерни тІом хьоабойя, тІаккха уж Советски мехка бІарчалаи цун халкъа маьршача къахьегамаи тІагІийртача берригнешка кхаьча дакъа ца кхоачаш бусаргбац. Советски Герзашцарча Низашка кхоачамболлаш ядерни а кхыйола а средстваш а я, хІаьта хьаштдоллаш вола агрессор вохаве низ кхоачаргболаш а да уж. Фецара тІагІортам беш йолча средствашта, геттара гаьна йолча хана а, мелла лакхен сихен хиларах а, тешшаме тоха низ кхоачаргболаш ба ПВО бІу. Вай иштта дика камаьхал а йоалаш къоастам баьб чоалхане а Іалаьмате боккхача лоархІаме а йолча промблема: йолхача ханне а лувца а лувцаш моастагІчун ракеташ хІалакьелга.

Укх 1965-ча шера советски халкъо, дерригача прогрессивни адамаша дезду фашизм эша а яь котало яьккха ткъо шу дуза ди. Укх тІем тІа керттерча, хоадамбеча даькъе моастагІа эшаваьр а фашистски бІы баьллача Берлине чу а хьийлха, тІом Европе хоадабаьр а советски халкъ дар.

Вай цхьоагІонхоша дукха ха яьккхар шоллагІа фронт хьа ца еллаш. Цхьабакъда, хІаьта а Уолл-Стрита доал деш бараша сиха хьайийлар кхоалагІа фронт — японски маьрІша нах боабара фронт. Атомни бомба новкъосталца, алхха Япони оттаяь ца Іеш, дерригa дуне а, цу даькъе вай а, шоаш гораоттадерг ма дий, аьнна хеташ, цунга догдоахаш бар уж. Цхьабакъда, советски халкъ кхера а данзар е кхера а дергдац атомни шантажаша.

Боккха Даьй-мехка тІом болча хана йоккхий эшалаш йир вай воашта машар баккхар духьа. Дуненна доал дара тІакхача гІерташ, американски империалисташ атомни шантажаца йохае гІерт чІоагІача машарга догдоахилга. Цхьабакъда, ханаш хувцалу. ХІанз хІаранена а къаьгга ховш да ядерни тІемо агрессор котвоаккхаргвоацилга. **(АПН).**

ДОАЗОЛ ДЕХЬАРА

ЗАМАН СИЙЛАХЬ-ДОККХА ГIУЛАКХ

Советски Iилманеи техниканеи карагIдаьннача гIордаьнна доккхийча хIамаша керда зама хьаелл космически аре карaерзаяра гIулакхa. Саг космосе дIааравалар Беттагеи Маьлха система кхыча планеташкеи эхара а цига Iодоссара а реальни предпосылкаш хулийташ йола шийна нийсса кхы цхьалкха йоаца эксперимент я.

Дунен общественности кепа йоазуви гIоздаьнна да советски наха карагIдаьннача цу эпохальни хIамах.

* * *

ПРАГА. 120 миллион болча къахьегамхой цIерах Деррригдунен профсоюзий Федераце даькъала бувц къонахчал дола советски космонавташ Беляев Павели Леонов Алексейи, Iилмахой, болхлой, деррига советски халкъ историе чухь шийна нийсса кхы цхьаькха доаца хIама карагIдаларах, йоах ВЦСПС цIерах яхьийтача телеграмма тIа.

* * *

ХАНОЙ. «Оаха дег тIара даькъала дувц советски Iилмахошта, инженерашта, болхлошта керда карагIдаьнна Iалаьмате доккха хIама, — язду «Нян зан» яхача газета тIа ДРВ Iилман дешашта йолча Пачхаьлкхен комитета председатела заместитела Нгуен Ксиена. — КарагIдаьнна из хIама совленаш социалистически строяга хилар хьахьокхаш дола цхьаькха тешал да. Оаха боарам боацаш чIоагIа доккхал ду, тахан Iилман лакхаленаш караерзаеш, Советски Даьхен, социалистически лагера, дерригача дунен тIарча машар безача низий денал чIоагIдеш долча советски халкъа творчестваи турпалеи уйла советски стройо 47 шера дегIайоалаярах.

* * *

ЛОНДОН. «Советски космонавташта карагIдаьнна тIехдоккха хIама да из», — аьлар цIи хезача английски астронома, «Джодрелл бэнк» яхача обсерваторе директора профессора Бернард Ловелла. «Советски космонавташта карагIдаьнна хIама, — аьлар цо, — геттара нийсъеш оттаяьчеи чIоагIа уйлаяьчен, дукха гаьна йоацача хана саг Бетта тIа гIолга вIаштIехьдаккха лерхIача Советски правительства программаца бокъонца нийслуш я».

Советски космонавташа П. Беляевеи А. Леоновеи сигала бихьача наькъо, йоах «Дейли экспресс» яхача газето, «хоам бу Бетта тIа дахара йола стартови майда хила йиш хургйола космически платформа хьаяра советски Iилмахой дIахорча прогрессах».

* * *

НЬЮ-ЙОРК. Космически аренах машара гIулакхашта пайда эцара йолча ООН-а комитета председатела Ф. Мача ше ООН-ерча СССР массазарча викалга Н. Т. Федоренкога дайтача письмо тIа Советски Союз даькъала ювц «космически аре тохкача керда боккха толам баккхарца». Кема кабина чура космосе дIаараваьннача советски космонавта карагIдаьнна хIама, йоах письмо тIа, из шеко йоацаш, космос караерзаеча лоархIаме веха хинна ца Iеш, боарам боацаш доккхача къонахчал а да.

* * *

НЬЮ-йорски газеташ тIа статьяш язъеча дукхагIа болча автораша бе боагтIача тайпара хам бу Советски Союза космосе карагIдаьннача кердача исторически хIаман, бакъду СССР- США-л гаьнна хьалхаяьнна хилар, доккхал ду советски конструкторийи техникийи искусствах, космонавтий къонахчалахи говзалахи. «Восход-2» сигалдахарах американски кепа йозон комментарешкара зе хала дац раьза боацаш йола моттигаш а. Дукхачарна халахет укхаза США хIанз а тIехьайисар.

* * *

ТОКИО. «Эпохально», — кхы тайпа дош корадоагIе а тамаш я подполковник Леонов Алексей советски кема-спутника чура бухбоацача космосе дIаараваларах йола башха-дика факт яшхара», — йоах «Майнити» яхача газето редакционни статья тIа. «Советашта карагIдаьнна хIама, — йоах газето, — хоастаде доагIа адамленна дагалаьттар кхоачашдара юкъедихьа доккха дакъа из хиларах тарра».

«Космически наькъа толама лоархIам боккха ба, — йоах «Асахи» яхача газето. Боккха ба космосерча космонавтий вахареи балхеи дукхха дешаш толаме къоастадаьча Советски Союзерча космически Iилманниз», «Бетта тIа дахара гIулакхa Советски Союза тIехьаккхеи цул хьалхаялеи гIертача США-на — йоах газето, — из эксперимент эггара чIоагIагIа кхийтта хIама я... Саг космосе ахара гIулакхa Советски Союз хIанз а гаьнна хьалха я США-л.

* * *

РИО-ДЕ-ЖАНЕЙРО. Леонов Алексей кема чура космосе дIааравалар «боккхача лоархIамера событи я», аьлар Бразиле Iилма-тохкама совета председатела, профессора Антонию Коусейро.

«Из — Iилмереи техникереи керда веха», — аьлар Iилма-тохкама физически центра профессора Жаскес Данона. Ядерни энерге дешашта волча профессора Данило Маркондеса «тIехдаьнна деналера гIулакх да». аьлар советски Iилманеи техниканеи керда карагIдаьннача хIамах. «Планеташта юкъерча навигаце карагIдаьннача хIамо сай дог гIоздаьккха хилар дIа ца аьлча йиш яц сога» — аьлар астронома Лейо Гама.

(ТАСС).

Керда агрессивни акт

ХАНОЙ, 22 март. (ТАСС). Вьетнамски халкъа эскара бувзама миссе селхан послани яхьийтай Вьетнаме зембоахаши тIахьожам лоаттабеши йолча дунен халкъашта юкъерча комиссега, яхаш хоам бу Вьетнамски информационни агентства.

Послане тIа йоах, ВIашагIкхийттача Штатийи цар къулбехьенвьетнамски марионеткайи самолеташа 1965 шера 21 марта 13 сахьати 50 минути яьлча 17-ча параллелал чухьа а яьнна бомбаш а чуйийттай, дов а даьд Вильо яхача коммунана чуйоагIача, демилитаризованни зона къилбаседенгахьарча даькъа тIарча массехк пункта. Цига бахачарех боабаь нах ба. Доккха зе даьд нах чубахача цIеношта.

Демилитаризованни зона къилбаседенгахьарча даькъа фецара цIаькха а дов чударо, йоах послане тIа, хьахьокх ВIашагIкхийттача Штаташеи цар марионеткашеи тIагIертта дIахо а лелаю тIом Къилбаседа Вьетнаме кхачалца дIабоаржабара тIаерзаяь йола шоай кхерамера маневраш.

Вьетнамски халкъа эскара Лакхехьарча командоване бувзама миссе хьаьдда протест ю 1954 шера Вьетнамах лаьца яь Женевски соглашенеш цIаькха а цIенхаштта толхаяра духьала, дIадех ВIашагIкхийттача Штаташеи сайгонски правительстваи Вьетнама Демократически Республикана духьала ерзаяь йола тIема акташ сов чехка соцаелга, Къулбехьен Вьетнамера агрессивни тIом социйтилга, Къулбехьен Вьетнамера США деррига бIунаш цIадехилга, демилитаризованни зона статуса сий делга, 1954 шера Вьетнамах лаьца яь Женевски соглашенеш кхоачашъелга.

СИГАЛА ДАХИЙТАД «РЕЙНДЖЕР-9»

НЬЮ-ЙОРК, 22 март. (ТАСС). Селхан Кеннеде мысера Беттагахьа сигала дахийтад «Рейнджер-9» яха космически кема.

Кема тIа оттаьча телевизионни камераша гарггара сурт даккха деза Бетта тIехен.

ДУНЕ ЭГIАЗДАХАД

Вьетнама Демократически Республикана духьала, американски империалисташта керда хьувзадеча агрессивни гIулакхашта чIоагIа эгIаздахад деррига дуне.

СОФИЯ. Дунен тIарча дерригача халкъашца цхьана, болгарски халкъ хоадамболлаш вьетнамски халкъа оагIув хьаллоацаш а да, вашингтонски агрессорий авантюрана духьала юха а протест еш а да, яхаш язду «Работническо дело» яхача газето. Оаха тIагIертта хьадех американски милитаристаша из зуламера авантюра соцаелга, белгалдоах «Работническо дело».

ДЕЛИ. «Къилбаседехьарча Вьетнама духьала США-с хьувзаду агрессивни гIулакхаш шердаларо кхьагга тешал ду, дерригача дунен тIара машар хьаштдолча наха дагадоаллар кхыдар доллашехьа, дIатIадига дуне лоаттадара тIакхувш американски военщина хилара», — яхаш язду «Хинди таймс» яхача газето.

ТОКИО. Токиорча американски посольстве а яха, Вьетнама Демократически Республикана американски авиаце бомбаш еттара духьала протест еш заявлени дIаеннай Японе Социалистически парте делегаце. Бомбаш еттилга Iалаьмате сиха соцаделга а цу оакхарий хьисапе бомбаш еттара Японерчеи Окинаверчеи американски тIема базаех пайда нийселга хьадда дутилга а дIадийхар Социалистически парте. (ТАСС).

ШАХМАТАШ

Укх деношка Грознерча шахматни клубе «Спартак» яхача Республикански Совета спортивни общества шахматех ловзаш пхелагIа тур хилар.

Спорта мастера В. Дорошкевича эшавир цхьоалагIа разряд йола Г. Егорушкин. Г. Базоркинца лайза спорта мастералла кандидат А. Хасанов котваьлар. Спорта мастералла кандидаташ бола В. Слепов, Г. Мовшович, С. Кастарнов, котбаьлар цхьоалагIа разряд йолча Л. Лемешевскеца, Л. Макаровца, А. Мальсаговца лайза.

Пхи тур йистеяьнначул тIехьагIа хьалха ба В. Дорошкевичи, Г. Базоркини.

В. ЛАНСКОЙ.

ЧУВАШСКИ ЛИТЕРАТУРА ДIАДОЛАДАЬР

К. В. ИВАНОВ
(венна 50 шу дизарга)

Чувашски литературана лард еллари цун классики хиннача Константин Васильевич Иванова 1890—1915 ш. ш. кхел паччахьа самодержавни строя хьалашка халкъах баьннача дуккхача талантливи наьха кхела тара я. Атта а дIаьха а хиннадац цун вахар. Паччахьа Россера миллионаш къахьегамхой политически вахара тIаберзабаь йолча хьалхарча эрсий революце шерашка хьахиннай цун поэзи.

К. Ивановх поэт хиннав халкъа фольклора А. С. Пушкина, А. В. Кольцова, Н. А. Некрасова, къаьстта а М. Ю. Лермонтова влиянех. К. В. Иванова литературни тIехьаленна юкъейоагIа цIи хеза «Нарспи» яха поэма, лирически стихотворенеш, поэтически фаьлгаш, язъяь яланза йола «Илбаза лай» яха поэмеи «Ирта фун истори» яха повести.

Поэта художественни образаш бокъонца нийса йоагIаш, доккха социальнии психологически маIан долаш я. Шийн произведеней темаш шийн халкъа историецара хьаийяьй К. Иванова, шерра пайда ийбаьб цо халкъа багахбувцама творчествах. «Нарспи» яха цун поэма кепа теха араяларца дIадолалу чувашски литература истори. хIаьта хIанз чувашски поэзена юкъе эггара дикагIа йола классически произведени лоархIаш а я. Поэто цу тIа боккхача реалистически низаца хьагойт къаьнарча чувашски юрта вахари бытн. Социальни нийсхо йоацаш долча гIулакхашцарча гоамалах, къаьнарча общества морала гIабаех саг мукъаваккхарца болча безамах йизза я поэма.

Лазарои паччахьа чиновникаш тIакхувш хиларои кагдир поэта физически низаш. Из велар шийн ткъаь пхиъ шу дузаш Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци яла деррига а ши шу мара ца дисача хана. К. Иванова творчества традицеш толаме дегIакхувл советски чувашски литература дикагIа болча викалаша.

ШАЬЛА РАЙОНЕРА ХОАМАШ

Масса а хана болх беш я Шаьла районни культура ЦIен агитбригада. Ийс сагах латт из. Каст-каста эргайоах цо шийн программа. БIаьстан балхаш де аьнна арабаьннача колхозхошта, совхозий болхлошта лаьрхIа яр укх деношка Шаьла районни культура ЦIагIа агитбригада хьагойта керда программа. Тайп-тайпара я цун репертуар. Дезаденнад бахача наха хьехархочо Шамрикова Татьянас доаха эрсий халкъа а советски композиторий а иллеш, «Джалка» совхоза болхлочо Халидов Руслана доаха нохчий халкъа иллеш, моттигерча темаех язъеш Хамидов Ахьмада оала критически куплеташ, иштта кхы а.

Укх деношка агитбригада шийн сакъердаме программа оттаяьр «Южный» яхача совхоза Курчалоерча отделене клубе, Мескер-Юртарча клубе. Доккха баркал аьлар гулбеннараша.

* * *

Кхо шу да Шаьла районе автоклуба шофера Грабин Александреи киномеханика Нигоркин Георгеи болх бу. Наьха хьашташ дизза кхоачадеш хиларах дIабайзаб уж къахьегамхошта. Ха, ди ца къовсаш болх бу цу шинне а. Цар чархаш тIара клуб мичча хана а бIаргаго йиш я кхашка, станашка, фермашка. БIаьстан балхаш де арабаьннача механизаторашца арабаьннаб уж укх шера а. Укх тIеххьарча деношка уж хилар Мескер-Юртарча, Курчалоерча шурий-товарни фермашка, «Автуринский» совхоза кхоалагIча отделене. Кино хьокхалехьа «Бруцелези цунца къовсам мишта лоаттабе безеи», аьнна беседа йир, тIехьагIа юртбоахама темах дола кино хьекхар.

Биззача кхоачамца Iалашъяь йола чархаш тIара клуб — цу чу йолаш я магнитофон, истола тIара ловзараш — юртбоахама къахьегамхой дика доттагIа я.

* * *

Сатийна Iеш бац укх деношка районни библиотека болхлой. ХьатIаэттад бIаьстан денош. ХIанзле кийч а яь «Ялат дIаде доладар» аьнна книжкай витрина кийчъяьй. Кийч а даь «Джалка» яхача совхоза цхьоалагIча отделене хьалтехад «БIаьстанна накъа доагIаш» яха плакат. Библиотеке вIашагIъеллай шиъ дIаюха кхухьа библиотечкаш — цу чу бIаь книжка да. ХIаьта март бутт йистебоаллаш уж бархI хургья.

ГОРЬКИЙ. Сахьата 40 километр сиха ша баьча хи тIа гIолла йода машина. ЦIаьхха ша баттIа а баьттIе машина Iочуэкхкхац, хи тIа гIолла дIайода, тIаккха юха а чIоагIагIа болча ша тIа э яьле йолалу. Цу тайпарча вездехода модель кийчъяьй Горьковски политехнически института халача балхашта механизаци яра лаборатори РСФСР заслуженни деятель доцент А. Ф. Николаев керте латтача коллективо. Вездеход 500 килограмм мухь хьоргболаш я.

Лабораторе коллектив укх шера из шийн тайпарча вездехода хьалхара образец хьае йолаергйолаш я. Из лелалургья ушалашка, колдала, хи тIа, лей тIа гIолла.

Сурта тIа: вездехода модель йодаш я.

В. Войтенко сурт. ТАСС фотохроника.

«А» КЛАССА ДЕБЮТАНТАШ ЛОВЗ

ФУТБОЛ

Селхан Грознерча Орджоникидзе цIерахча стадионе контрольни матче вIашагIкхийтар «А» класса дебютанташ «Ростсельмаши» (Ростов-на-Дону) «Тереки». Соахка город Орджоникидзе финальни пульке шозза лайзар уж команданаш. Хьалхарча матче счет 5:1 а йолаш грозненцаш котбаьлар, финальни ловзаре шоаш эшар юха дийкхар ростовчанаша.

Кхетадеш дар, селхан уж командаш ловзача хана цар разведка е эшаш ца хиннилга. Цудухьа лакхарча темпе дIадоладелар ловзар.

Болельщикашта бIаргаяйр чоалхане комбинацеш, хоза футбол.

Счет 0:0 а йолаш чакхъяьлар из сакъердаме матч.

АВТОЛАВКА — ФЕРМЕ ЕНАЙ

Шофер а продавец а вола Алимханов Юнус каст-каста воагIа Грозненски шурий-совхоза доахан леладераш болча.

Дийхь а бус а са ца лоIаш лед совхоза болхлой кооператива автолавка фермагара фермага ухаш. ХIаьта доахан, жа леладераш чIоагIа раьза хул шоай доттагIчоа Алимханов Юнуса.

С. ВОРОНИН.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

ЛадувгIа

РАДИО: 6.30 — Юртбоахама болхлошта передача (гIалгIай меттала). 6.45 — Ашараш. 7.10 — «Грозненский рабочийн» «Комсомольское племяи» газетий обзор. 8.15 — «Сердало» газета оагIонош тIара. 8.25 — Доазол дехьарча композиторий романсаш. 8.42 — «Къона тIехье» яха передача (эрсий меттала). 16.05 — Ашараш. 16.15 — «Наха юкъе беча политически балха хаддаза кулгалдеш хилча» яха беседа (гIалгIай меттала). 16.30 — Керда хоамаш (гIалгIай меттала). 16.45 — Литературни Нохч-ГIалгIайче» яха радиовыпуск (эрсий меттала). 17.00 — «Юртара сердало» яха радиожурнал (эрсий меттала). 17.30 — Ленински миллионни университет (Москвера трансляци). 17.45 — Керда хоамаш (эрсий меттала). 18.23 — Керда хоамаш (нохчий меттала). 18.35 — «Ашарашкара ашарашка» яха концерт.

Хьажа

ТЕЛЕВИДЕНИ: 18.20 — Передачай программа. 18.25 — Телевизионни кердадараш (гIалгIай меттала). 18.35 — Концерт. 20.05 — Бийса даькъала хийла шун, бераш! 20.15 — Коммунистически къахьегама ударника гIулакхех лаьца (гIалгIай меттала). 20.25 — Телевизионни кердадараш (эрсий меттала). 20.35 — Передачай программа. 20.40 — «Вальтер Френцель» яха художественни фильм — кхоалагIа сери.

ЛЕГЕНДЕРА САГ

Пхи бIаь шу да дагестански юрт Чиркей йилла. Низ болча кулгаша йиллай из. Къувса а къувсаш, шеше лакхегIа дала гIийртача санна, лоам-босенашка гIолла урагIа а даха, морхашка хьалкхоачаш айеннача моттигашка дагIа цу юртара цIенош.

Бесайи басарийи гIулакх мелла дика довзача сага а бIарг хьаста тарлургдолаш я Чиркей. Ма хоза хул цига Iуйрийна малх хьалбоалача хана. Ма сабареи къьаган хул малх чубузача хана. Корта бIогора боалабеш, цIий сихдеш селла, чаме да фо. ХIаьта гобаьккха гонахьа — кхолламо ше оттадаь сабар, тийна сатем.

Укхаза, лоамашта юкъе, сага вахар а гIулакхаш а массаза а гуча хулача, даьша шоай тIехьенашка нанас хьокхача наькхаца дIателаш, кортмукъали дега цIенали цIаккха дIа ца йоалаш хьайоагIача юрта дIадахар Абдурахманов Хусейна, легендерча сага, къона шераш...

* * *

Ха хьа а кхаьча, тIеххьара а, эскаре гIулакх де вахар Хусейн а. Доазон йисте гIулакх деш дар Хусейн нийсвенна чурча охрана эскара дакъа. ТIаккха цIаьхха — тIом! Из хьайначa хьалхарча сахьаташка тIем тIа эттар сержант Абдурахманов Хусейн.

Дукха тIех болча моастагIчун низо тIагIортам а беш, юха довнаш а деш, тIехьашкахьа ухар дивизи.

ЧIоагIача болатах баь нах бар инарала Кирзимова салтий — цабайча кхы де хIама доацаш денале духьала латтар уж моастагIчоа. Дивизе бIаргаш дар цун разведывательни группа. МоастагIчун гаргарча тыле гIолла майра го а тийса юхабоагIача хана, дийна боллашехьа кара а боалабаь, царгара лоткъамаш ийдар духьа немций кхийла ца Iеш, гитлеровцашта шоаш чIоагIа зе теха хиларах а де къамаьлаш долаш хулар капитана Коновалова разведчикаш. ХIаьта разведчикаш веррига а ялх саг мара вацар.

Шийха санна ше тешаш бола нах бар капитана Коновалова шийн группаца дIайийцараш... Захарови Кузнецови — уж шоаш мадарра лаьчаш дар! Цвапляс — цунна цхьанна сага гучаваргвоацаш къайлавала ховра, цIаккха ца тулийташ, топ нийса тохар. Мелконен лохилга кIорда ца деш а, болат мо чIоагIа а вар, иштта бар цун бий а. ХIаьта Абдурахманов Хусейн — вIалла хуле а тамаш яр цул дикагIа лар йоаккхаш саг, цIаккха а кхоачалургйий-хьотI, аьнна, хеталуш, дукха яр цунга тIема маькарло. Мичара лохаргвар баьдеча бус цул дикагIа наькъах кхеташ саг? ГIар-тата доацаш немций хьахочоа тебе тIа а вахе, Iимад па йоалийташ «дIавоаккхар» цо из...

ДегIалдаха латача хана йист хилар доацаш, дорха латар из. Цун доккхий Iаьржа бIаргаш унзара хулар цу хана. Наг-нагахьа шоай меттала цхьацца дош эккхар чIоагIа вIашкатоIадаьча цун бордашта юкъе гIолла... МоастагIчоа вIалла дагадоацача тайпара, из Iехавеш кадай юстара а ийкхе тулийтар цо шийна хьатохаш йола хIама, хIаьта цо юхатохар меттахьа кхетар.

Дега тIа эгIазал а йоацаш лувра цунга капитан Коновалов:

— Лоралуш хилча бакъахьа хургвацар теш, кIант, мича хов фу хул...

— Цхьан кIанта денало, — жоп лора Хусейна, — дуккхача наьха сийле йоакх. Чиркеера ма вий со!..

Коновалова группана селла гIовза хинна из дов чIоагIа халача хьала тIа доладелар. МоастагIий патрулашта хо а бенна, теба бийшар разведчикаш. КIезига мара боацача майрахошта йокъ-йост миссел дукха минометаш техар гитлеровцаша. Дов дечара баьлар Мелконени Захарови, ЦIий Iатта яьржар Кузнецова балам тIа а. Ностара чов хилар Хусейна.

Нийсса хьалъура а этта, автоматаща тIаболабелар фашисташ.

Царна гранаташ етта болабелар Коновалови Хусейни. Цхьабакъда, моастагI атака социйташ вацар...

...Цхьан баьдеча метте сакхетам чу вера Хусейн. Хьажах сакхийра цун ше кхий чу хиларах. Унзарча хIаманна са-аькх дахар цун — из плен вихьавар. Кулгаш дийхка да, фоартах чубижабар шод. Хусейн юхавийрзача, такха а текха, кхы а дукхагIа къовлабелар шод. Отара наIарал арахьа жIали Iаьхар. Чов, йоагаш санна, Iувжар, бIаргашка боад еттар.

Iурра токхаваь немций штабе вигар Хусейн, гIаьлений кIурах хьалдизза долча цIагIа. Цигга хезар цунна талмача дешаш:

— Хье майра, денал долаш тIемахо хилар хьахьекхад Iа, хIаьта тхо, немций, доагIача тайпара сий деш да денал долча наьха. Хьона, турпала санна, оаха мукъа лу паргIатта хьай лоткъам хьабе. Укх кепехьа хила беза хьа лоткъам: долллача хIаманца хье хьавовзийта веза, пIендаь хьадувца деза хьай эскара даькъа гIулакхаш, цунцара нах, герз, командираши комиссараши, тIема задани, планаш, салтий настроени миштай...

Ший човна еттача чингага ла а дувгIаш, йист ца хулаш латтар Хусейн. Доллача хIаман хIанзлехьа уйла яь а ше дергдар соцадаь а вар из.

— Фу деш латт хьо, эрсий мотт хаций хьона?

Из юха а йист хиланзар.

— Са воI, — вIалла дага а доацаш, йистхилар лаьлар тIехьашкахьара. Лакхача дегIара а воацаш, шера пIе юхьмараш а йолаш, шин даькъа екъа а екъаш ехк хьекха шаьръяь модж а йолаш къоано вар Хусейнаца къамаьл деш. — Сона къахет хьох. ХIанз Iа ураувттадеча деналах хьона хьайна зулам дарга. Хьайна мел ховр хьадувца немций командованега, тIаккха ца вувш вутаргва хьо, цхьаккха хIама а ца эшийташ, леритIа воахийтаргва.

БIарг-цIацкъам ца тохаш кIирвенна къоаночоа бIарахьежар Хусейн, цу бIарахьажаро воха а ваь, вож харцахьа хьежар. Цхьа минут яьнначa гIолла Хусейнага юха а аьлар цо:

— Хьо лоамаро ва, хIаьта лоамарой шоай дош доха ца деш нах ба. Шебаршта Iа биача дувнах аз мукъавоалийт хьо. Хьайга дувца мел яхар хьадувца, тIаккха полковника, господина Ферча, хьо госпиттале дIахьожавергва, хIаьта цига тоавеннaчул тIехьагIа хьо хьай цIагIоргва, Кавказе.

— Боккхийча наьха сий деш Iаьдал да лоамарой, цхьабакъда царна гоама ба, дегаза ба мехка, Даьхенна къаманна тийшаболх баь нах, — хьанна цIогIа техар Хусейна. — Хьона теха сай туг доаде лац сона, сий доаца йовсар!...

Къоано тIехьашка ваьлар.

Кхоссавенна хьахьалхашка ийкхар гитлеровски эпсар.

Хусейна етта болабелар. Шийн берригa низ ура а оттабаь, кхайсса юхера дIабахийтар цо палачаш. ТIаккха юкъе юкъ ца йолийташ, цкъа садоаккхаш санна аьлар:

— Комсомолец Абдурахманов Даьхе йохкаргйолаш вац. Пхьаккха хIама аргдац аз шуга, оакхарий!

Шийла аьшк къага а къагаш айдир диг. Дийла бIаргаш а долаш, ца вохаш хилар Хусейн шийн шоллагIа кулг дIа а дохийташ диг тохача хана.

Юха а кхий. Iалаьмате чIоагIа деча лазаро бIогора кхувлар. Юххьанца цу лазаро хоялийтацар моцали хьогали. ТIаккха уж а хоалла яьлар.

БIаргаш хьалекхача, шийна гургIа долаш санна хетаделар Хусейна. Укханна хьалхашка лаьтта Iоттадаь катлети кхерза коартолаши чу а йолаш оаркхинг латтар, урс, мIара, лоа ше санна кIай салфетка дадар. ОагIув харца хьежар из, цхьабакъда, кулгаш дIа а тийда, пахашкаш а хьоарчаяь йола пхьарсий голаш а лостаяь, сов чIоагIа лазар дена узам а ийкха аллийсар из. ХIаьта отарал арахьа нах белабелар: пиI хийра йолча моттигашка батамаш тIа а ехка, кулгаш доацача саго хIама мишта дуъ хьажа гIерташ бар немций...

«Кхыметтел из а гойтаргдац аз шоана сайгара», — лутташ санна, цергашта юкъе гIолла арадайтар Хусейна, даьра човнаш хинна, шийн пхьарсий голаш шоайла вIашка а теха, дог кIаьд а денна висар.

Цкъа духьала доагIаш, тIаккха къайладоалаш, даиман цхьа гIа цар гуш: ше ваь, ваьха, дукха еза Чиркей... Малав из со, Хусейн, кулгаш доацаш ва яхар? Ераш ма бий уж цун турпала итт пIелг! Кулгаш... Мух мо хаькха бодача дына тIера лаьтта Iо а этта, юха а пуржин санна тоссавенна дына букъа тIара экхар духьа бож-моарзагIца санна чIоагIа цо нувра фуъ лийца кулгаш уж дар. Кулгаш... Дукха езачун зIамигача тIаьр-йовкъашкахьа дIакхувд уж, цхьабакъда, хIана царга йиш яц цу езачун тIаьр-йовкъаш тоIае...

Шийла хьацар а теха сомаваьлар из.

Юха а лоткъам эца вигар.

— ХIанз ер тIеххьара къамаьл да вай. Нагахьа санна хьайга яхар Iа хьа па оале — вала веза хьа. Хьадувца сихагIа!

— Комсомолец Абдурахманов, — аьлар Хусейна сатийнна, — шийн Даьхен моастагIашта гIонча хургволаш вац. Са ши бIарг хьахьежача хана, са керара дог детталуча хана...

Геттара чIоагIа сабIарз а денна, юкъейиккхар цунна гитлеровски эпсар:

— Хьа бIаргаш хIанзчул тIехьагIа хIама гуш хургдац! — тIаккха палачашка хоам бир цо...

* * *

Ма кIаьда, дIайха, безаме да уж хьахьекхалу кулгаш. Мала вол-теш из, сона хьахоза боча гIар яр?

БIаргаш хьалакха гIорт из. Хетаргахьа, цо-м лакха а лакхар уж хьа. Айя, хIанай хIаьта гонахьа селла баьде?

Абдурахманов Хусейн иллача палате гIолла вIалла йистхилар доацаш чакхбаьлар советски салтий, эпсараш, лораш, вай эскаро мукъаьяккхача цу юртара бахархой. Цига вера, дукха ха йоаккхаш тIемахочун менгена юххе дIаэтта лаьттар ТIема Совета член.

ТIаккха уж гулбелар госпиталь чуйолча школа спортивни зале. Цига саббарагIа, дикагIа дужаргдола дешаш а лохаш къамаьл дир комиссара:

— Селхан, чу а хьийлха вай эскаро ер Юрт хьаьяккхача хана, сакхетаме а воацаш отар чу уллаш коравир вайна ер. Ер малав вайна хIанзарчоа ховш дац — укхан документаш моастагIчунга дисад. Доарахо хIанз а сакхетам чу вац. Фашистски оакхароша шаккхе кулг даькхад укхан, хIаьта цул тIехьагIа бIаргаш даьхад. Турпал ца волийташ Iоажалгара хьаваккха веза вай. Из ваха веза, цхьа ди доагIаргда укханна даьча Iазапашта палачаша шоай бIехача цIийца бекхам бергболаш а!..

* * *

Садайнадар. Хоза цхьалха даькхача сашортача хьаьша цIагIа сабаре къамаьл деш вагIа Абдурахманов Хусейн. Цунна хьалхашка, цун гонашта дIатIа а теIа горахайна вагIа итт шу даьнна воI Абдурахман. Оаха тхоайла деча къамаьлах цхьаккхе а дош тувладалийта безам болаш вац из.

— Ванах, фу дар из, со Чиркее цIавоалаваьча хана укхаза хиннар? ХIара денна латташ, бIарччача бетта хьашший лаьттар. ХIаьта эггара хьалхагIа-м Арив ера. Из сога хьийжаяр. Тхо вIашагIкхийтар, аз йоалайир из. Iалаь-аь-лай, ма доккха хIама дар саг енача метте этта ловзар-той! Тамаш я-кха еррригача Дагестане а цига шуне па ховш саг висавале. Сакинат, хьадал цу хана даьха сурташ...

Цул тIехьагIа Хусейна цIаьрмато хьадийцар госпиталера дай-мехка цIавоагIача новкъа хиннараш.

— Хьаелл митинг, гитлеровцаша сона даьр дувц, хIаьта со, цар вувцар вIалла се воацаш санна, вагIаш хулар. ХьалгIетте дIаоттар, хьахоз наха доаха са, цар детталу дегаш, дог гIозалах хьал а дизе, цхьаккха хIама ца оалалуш вусар... Цкъа сай дувца вIаштIехьдоаллача тайпара дIадийцар аз сайгара ийдаь лоткъамаш а кхы мел дар а. Бийсана укхаза тха лоамашка санна, сатийна яр. Шаьхха хьахезар сона цхьан берага ийкха цIогIа. «Нани, со кхер! Мича дахад вота кулгаш?»...

Цо къамаьл сацийтар.

— Бераш дукха деза сона. Са уж кхоъ да. Айзаната хIанзлехьа а паспорт хьайийцад, хIаьта Сакинатам хIанз а даьннадац кхойтта шу мара. Абдурахман баьри хургволаш ва. Дика баьри хургва, бакъдеций из, са кIаьнк?...

Легендерча саго чIоагIа боча мархIа веллар воI, гIозалцеи ирazацеи сийрдаяьлар цун юхь.

Илья КАМЕНКОВИЧ,
запасера майор.
Гейбулла РАСУЛОВ.
писатель.
(АПН).

СИЙЛАХЬ-ЙОККХАЧА КОТАЛОН 20 ШУ ДИЗАРГА

Город Грозне, Нахимова улицагIа, № 74 йолча цIагIа яхача гр-кас Шамова Мария Федоровнас суде деннад город Грозне, Садонски улицагIа, № 102 йолча цIагIа вахача шийн марагара Шамов Евгений Тимофеевичагара ше хьаяларах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне, Октябрьски района халкъа суде.

Город Грозне, Коммунистически улицагIа, № 54 йолча цIагIа яхача гр-кас Дмитриева Галина Ивановнас суде деннад город Грозне, Коммунистически улицагIа, № 54 йолча цIагIа вахача шийн марагара Масуев Хьамидагара ше хьаяларах дола дош.

Дош дувцаргда город Грозне, Ленински района халкъа суде.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный Цlеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-07-01; бехктохкама секретара — 2-45-48; партийни вахареи, промышленнии, юртбоахамеи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-07-01; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи. Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий» Проспект Революции 7/84.

СФ02233. Заказ № 1789.